

B İ Z İ M D Ü N Y A M I Z

ÇOCUK VE ÇEVRE

AİLE ARAŞTIRMA KURUMU

Dr. Erol Göka

BİZİM DÜNYAMIZ

7

Gündelik Hayata Kılavuz Dizisi

T.C.
BAŞBAKANLIK
AİLE ARAŞTIRMA KURUMU YAYINLARI
Genel Yayın No: 34
Seri: **Eğitim Serisi**

TEKNİK DANIŐMAN
İRFAN ÇAYBOYLU

TEKNİK HAZIRLIK
YAZIEVİ İLETİŞİM HİZMETLERİ

DİZGİ
BİRİM TESİSLERİ

RENK AYRIMI
ÇALI GRAFİK

Başbakanlık Basımevi - 1997 ANKARA

ÇOCUK VE ÇEVRE

Dr. Erol Göka

T.C. BAŞBAKANLIK
AİLE ARAŞTIRMA KURUMU

EDİTÖR
AHMET KOT

YAYIN KURULU

BAŞKAN
PROF. DR. SUNA BAYKAN

ÜYELER
DOÇ. DR. NABİ AVCI
DR. EROL GÖKA
DR. AHMET ERDEM

BİLİMSEL DANIŞMA KURULU
PROF. DR. ALEV ARIK
PROF. DR. KEMAL ÇAKMAKLI
PROF. DR. AYLA OKTAY
DOÇ. DR. İHSAN SEZAL
DR. ABDURRAHMAN TANRIÖVER
DR. BÜLENT ZÜLFİKAR

ÖNSÖZ

21. yüzyılın eşiğinde olduğumuz şu günlerde bütün dünyada her alanda önemli değişimler yaşanmaktadır. Bu değişimlerden en fazla etkilenen kurumların başında aile gelmektedir.

Bütün toplumların vazgeçilmez temel kurumu, toplumsal istikrarın ve kültürel sürekliliğin teminatı olan aile, aynı zamanda toplumun yenilenmesinin de itici gücü olabilmelidir. Ailenin bu görevi başarabilmesi için devletin desteğine ihtiyacı vardır. Devletin aileye yardım etmesi hususu Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nda açıkça ifade edilmiştir.

Aile Araştırma Kurumu, devletin aile konusundaki sorumluluğunun gereklerini yerine getirmek amacıyla kurulmuştur ve aileyle ilgili sosyal araştırmalardan sorumludur.

Elinizde bulunan yayın dizisi Aile Araştırma Kurumu'nun doğrudan Türk ailesinin hizmetine sunduğu çalışmalara bir örnektir. Çocuk eğitiminden sosyal güvenliğe kadar aile hayatının hemen her boyutunu kuşatan bu kitapların genç kuşakların eğitimine anlamlı bir katkı sağlayacağına inanıyorum.

Işıl Saygın
Devlet Bakanı

İÇİNDEKİLER

9

ÇEVRE NEDİR?

13

İNSAN İLİŞKİLERİ

14

AİLE İÇİ İLİŞKİLER

20

AKRABALAR VE ARKADAŞLAR

25

FİZİKSEL ÇEVRE

26

YAŞADIĞIMIZ ÇEVRE

29

EVİN FİZİKSEL ÇEVRESİ

32

YIYECEKLER

36

OYUN, OYUNCAKLAR VE TELEVİZYON

40

TRAFİK

47

EKOLOJİ VE EKOLOJİNİN PROBLEMLERE YAKLAŞIMI

48

*DÜNYA ÖLÇEĞİNDEKİ ÇEVRE PROBLEMLERİ VE
ÇÖZÜM YOLLARI*

ÇEVRE NEDİR?

Bir kavramdan çok söz edilmesi, o kavramın anlamının belli ve açık olması anlamına gelmez. Özellikle son yirmi yıldan beri toplumların gündelik

leşmiş olan "çevre" kavramı da birçok yönden, farklı şekillerde tanımlanabilir.

dan düşünüldüğünde, kolayca fikir birliği sağlamak amacıyla çevreyi, insanın içinde yaşadığı ortam ve bu ortamın şartları olarak tanımlamamız mümkündür. Elbette bu ortamın şartlarını da fiziksel,

toplumsal ve kültürel öğelere ayrıştırabiliriz.

Daha somut olarak baktığımızda, çevremizi; ailemiz, komşularımız, hisim ve akrabalarımız, dost ve arkadaşlarımız, oturduğumuz yerleşim yerindeki insanlar ve canlılar; bunun yanısıra/ evimiz, sokağımız, mahallemiz, şehrimiz, tirir.*

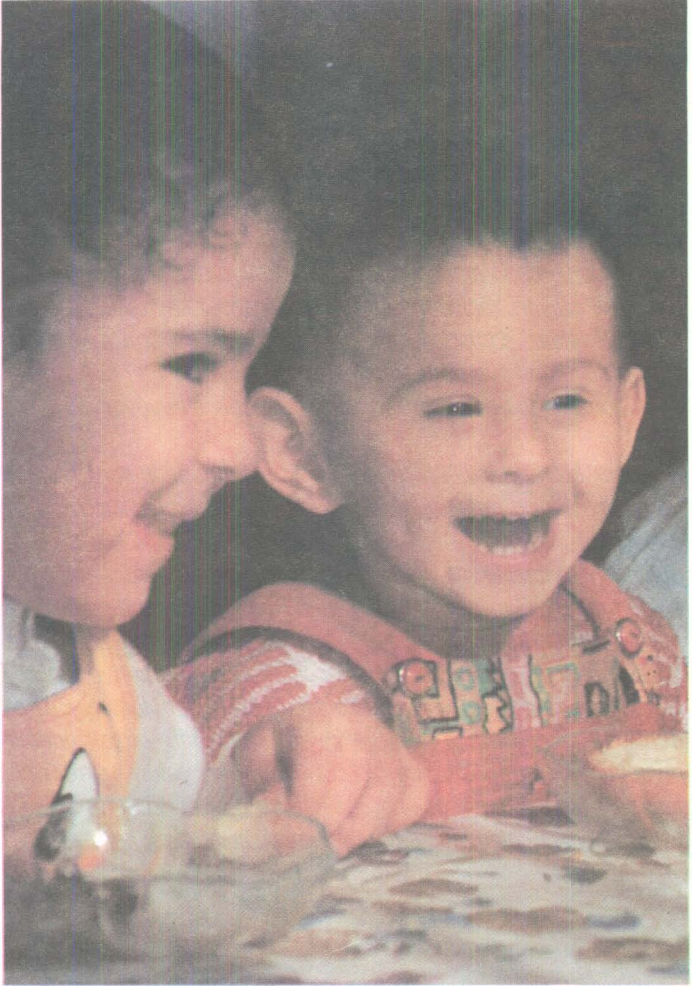
ve zamanımızın büyük bir bölümünü birlikte geçirdiğimiz televizyon, bilgisayar, otomobil, buzdolabı ve çamaşır makinesi gibi çok fazla sayıdaki teknik aygıt da, hayatımız üzerinde etkileri olan çevremizdeki unsurlardır. Hepimiz, birtakım farklılıklar gösteren kendi çevre ortamlarımızda hayatımızı sürdürüyoruz. Çocuklarımız, daha anne karnındayken bir çevrenin parçası oluyorlar; bir çevrede dünyaya geliyorlar. Çocuklar, bir yandan bedensel ve ruhsal olarak büyüyüp olgunlaşırken, bir yandan da çevreleri, çevrelerini algılamaları ve değerlendirmeleri genişleyip derinleşiyor.

Çevre nedir, sorusuna cevap verirken gözden uzak tutulmaması gereken önemli bir nokta daha vardır. Bu noktayı, teknoloji ve kitle iletişim araçlarındaki devasa gelişmeler bir asır öncesinde, canlı bineklerle bir şehirden diğerine çek süreden çok daha az bir zaman dilimi cundan öteki ucuna ulaşmak, artık şaşılmalı bir durum değil. Yine, kitle iletişim araçları sayesinde "dünya ayaklarımızın altında"... De-delerimizin hayal bile edemediklerini bizzat kendimiz, evimizin sıcak bir köşesinde görüp işitiyoruz. Hiç tanımadığımız bir insanın fantazi dünyasında tasarladıklarını bu işi meslek edinmiş oyuncular canlandırıyor; biz ise böyle bir gelişmenin ğunu değil de, serüvenin devamını merak ve hayretle izliyoruz. Çocuklarımız da teknoloji ve kitle iletişim araçlarındaki gelişmelerden nasiplerini fazlasıyla alıyorlar. Her şey onların gözü önünde o-

lup bitiyor.

Dünyanın öbür ucuna ulaşabilme süresindeki kısalık ve dünyamızı, içindeki insanlarla birlikte daha yakından tanıyabilme imkanı, dünyayı adeta bir köye dönüştürüyor. Her birimizde, tek bir dünyada bir arada yaşamak zorunda olan “dünya hemşehrısı” olma bilinci ortaya çıkıyor. Milli farklılıklar, düşmanlık ve hakimiyet vesilesi olmaktan çıkıp, güzel ve hoş bir çeşitliliğin cazibesi halini alıyor. Ama her değişimde olduğu gibi, bütün bu olup bitenlerde de ortaya bir fatura çıkıyor: Yaşlı dünyamızın yenilenemez kaynakları “ne zaman bitecekler” sorusunu, çok ciddi bir tarzda karşımıza koyuyor. Dünya küçülüp köye dönerken kirlenme, radyoaktivite, nüfus artışı ve düzensiz şehirleşme gibi sorunlar büyüdükçe büyüyor.

*Kısacası, bizzat dünyanın kendisi de bize sunduğu imkanlar, onun ve insanlığımızın geleceği ile ilgili umut ve tehlikelerle ‘çevremiz’ olmuş durumda. Öyle ki, biz de “çocuk ve çevre”yi ele alırken, dünyanın kendisine ayrı ve geniş bir yer ayırmak zorundayız. Çocuklarımıza, yakın çevrelerinde mutlu bir gelecek hazırlama ve milli, tarihi ve kültürel çevre değerlerini geliştirip görevi, insanlık ailesinin ortak geleceğine yönelik leri görmezden gelen bir tutumla birlikte denle, bu kitapçıkta “çocuk ve çevre” konusunu, birçok önemli noktayı atlama pahasına da olsa: a- **Çocuğun yakın çevresi** (1- İnsan ilişkileri, 2- Fiziksel çevre), b- **Çevre olarak dünyamız**, başlıkları altında incelemenin daha uygun olacağı kanaatindeyiz.*

A) ÇOCUĞUN YAKIN ÇEVRESİ

İnsan ilişkileri

Hiç şüphesiz hem yetişkinler, hem de çocuklar için en önemli çevre unsuru öteki insanlardır. Doğumdan ölüme kadar tüm varlığımız bir toplum hayatı içinde gerçekleşir. Çocuğun beslenmesi, bakımı, korunması, eğitimi gibi temel ihtiyaçlarının yanısıra, duygusal doyumunun karşılanması için de en temel kaynak, çevresindeki insanlardır. Çevrenin diğer unsurları insanın refahına ve mutluluğuna, daha doğrusu sağlıklı insan ilişkilerine katkıda bulunabildikleri ölçüde önem kazanırlar. Hayatımızı ondan edindiğimiz besinlerle, havayla, suyla ve onun aracılığı ile sağladığımız teknik gelişmelerle sürdürebildiğimiz halde, ona anlam veren bizler olmasaydık, fiziksel çevre donuk, anlamsız bir şey olurdu. Kutsal kitaplarda, insan dünyaya gelmeden önceki yeryüzünün alabildiğine güzel olmasına rağmen, insansız ne kadar sıkıcı ve yetersiz olduğu anlatılır... Çevre insan içindir.

Çocukların iç dünyalarında çevrelerindeki insanların kapsadıkları alanın genişliği ve derinliği, duygu bağlarıyla belirlenir. Çocuğun duygu yatırımında bulunacağı insanlar ise, onun ihtiyaçlarını karşılayan; onunla güvenli, hoş yaşantılar üretecek ilişkiler kurabilen; tutum ve davranışlarıyla çocuğun iç dünyasında olumlu yankılar uyandıran kimselerdir. İnsanlık tarihi boyunca çocuklar kendileri için bu nitelikleri taşıyan insanları çoğu kere aile üyeleri arasında bulmuşlardır. İçinde yaşadığımız yüzyılda geleneksel aile yapısının biçim ve işleyişinde çok büyük değişiklikler olmuş olsa da, ailenin çocuk için vazgeçilmez önemi hâlâ tartışma götürmez. Aile birimini oluşturan üyelerin sayısı azalmıştır. Tek ebeveynli aileler artmakta-

dır. Çocukların bakım ve eğitiminde kimi sorumlulukları aracı kurumlar üstlenmektedir. Ama hâlâ yetişkinler için bile anne ve babalar, hayatlarındaki birinci derecede yakın kişiler olarak önemlerini korumakta, akrabalık bağları değerini sürdürmektedir. Bu nedenle çocuğun yakın çevresindeki insan ilişkilerini ele alırken, aile içi ilişkilere, çocuğun akrabaları ve arkadaşlarıyla ilişkilerine ağırlık vereceğiz.

Aile-içi ilişkiler

Aileyi bir arada tutan veya tutamayan şey, aile-içi ilişkilerdir. Aile ilişkileri sürekli bir bakım ve özene ihtiyaç gösterir. Ailedeki her bireyin ihtiyaçları, birbirlerinden beklentileri farklıdır. Sağlıklı aile ilişkileri bu farklılıklara önem vermeyi gerektirir.

Daha annenin hamileliğinden itibaren çocuk, ailenin bir üyesidir. Onun dünyaya geleceğinin bilinmesi aile içindeki havayı değiştirir. Ebeveyn bir yandan coşku ile bu yeni üyeyi beklerler; bir yandan

da onun sağlığı ve geleceği ile ilgili kaygılar taşırlar. Kendilerini yeni görev ve sorumluluklara hazırlarlar. Evde tatlı bir telaş başlar. Küçük insan yavrusu bir anda, aile ilişkilerinin merkezi haline gelir. Cinsiyetinin ne olacağı, bakımını kimin üstleneceği, ona nasıl davranılacağı ile ilgili sorular, ebeveyn ve akrabaların kafalarında dolanır durur. Sonuçta her aile kendine özgü bir yol bulur. Fakat çocuğa atfedilen önemden olsa gerek, ona verilen bakım, ona takınılan tavırlar ne olursa olsun, hemen her ailede, yaptıklarının doğru olup olmadığıyla ilgili kaygılar, suçluluklar doğar. Çünkü aile ilişkilerinin nasıl düzenleneceği, çocuğa verilecek en uygun bakımın nasıl olması gerektiği konularında sayısız bilimsel araştırmalar yapılmasına rağmen, henüz kesin doğrular saptanamamıştır. Aile-içi ilişkilerde doğru ve yanlıştan ziyade önemli olan, aile hayatının çeşitli talepleri arasında denge ve uzlaşmayı sağlayabilmektir. Her ailede bu talepler ve karşılama yolları çeşitlidir.

Yeni doğan bir bebeğin her şeyden önce sevgi ve bakıma, bunu verebilecek ebeveynle (özellikle anneyle) bir bağa ihtiyacı vardır. Ebeveynle çocuk arasındaki bağ, duygusal bir yapılandırıcı görevi görür. Aslında yalnızca çocuk-ebeveyn ilişkisinde değil, yetişkinlerin kendi aralarındaki ilişkide de bir bağ bulunması çok önemlidir. Büyük ihtimalle yetişkin hayatta sağlıklı, kalıcı bağlılık ilişkileri kurabilmekte, çocuk-ebeveyn ilişkisindeki bağ ve bağlılıktan öğrenilenlerin rolü büyüktür.

Kimi zaman ailenin başına gelebilecek talihsizliklerden veya başka nedenlerden ötürü ebeveyn-çocuk ilişkisindeki bağlılığın kurulması aksayabilir ya da hiç kurulmayabilir. Çocuk ve ebeveyn arasındaki bağın gücü, genellikle çocuğun yaşına, ebeveynin çocuğa verdiği cevaba, çocuğa ayırdığı zamanın süresine ve kalitesine, çocuğun bakımını üstlenen öteki kişilere, çocuğun yetiştiği duygusal atmosfer-

fere bağlıdır. Orneğin hayatın ilk anları, anneyle yeni doğan arasında böyle bir bağın temelini atılması için çok önemlidir. Bu nedenle doğumdan sonra en kısa süre içinde anne, bebeğiyle temasa yüklenmelidir. Fakat bebek annesinin kendisi için önemini ve onunla arasındaki bağın gücünü genellikle altı aylık olduğu sıralarda farketmeye başlar. Bu zamandan itibaren anneden ayrılması, onun için katlanılmaz boyutlarda ve çok örseleyicidir. Yine örneğin, çocuğa bakan kişilerin sık sık değiştirilmesi veya evde yaşayan bireyler arasında düşmanca ilişkilerin bulunduğu bir ortam, sağlıklı ebeveyn-çocuk bağının kurulmasına engel çıkarabilir.

Ebeveyn-çocuk bağının bir biçimde zayıfladığı durumlarda, çocuğun sonraki hayatında ortaya çıkabilecek problemler, bu bağın ebeveynlerin yerine geçebilecek kimselerle (kardeşler, büyükanne, büyükbaba, akrabalar, komşular, öğretmenler vs.) kurulması halinde en aza indirilebilir. Çocuğun ebeveynleriyle güçlü bir bağa ihtiyaç duyduğu hayatın ilk yıllarında, özellikle annenin çalışması durumunda çocuğun bakımı genellikle bir aile büyüğü, bir bakıcı veya bir yuva tarafından üstlenmektedir. Elbette kan bağı ilişkileri çok önemlidir ama, sağlıklı bir çocuk gelişimi için 'olmazsa olmaz' bir nitelik de taşımazlar. Çocuğun bakımını üstlenen kişi veya kurumun çocukla sağlıklı ilişkiler kurması halinde, annenin yerini tutması bile ona yakın bir bakım vermesi mümkündür. Çocukla kurulacak sağlıklı ilişkilerin nasıl olması gerektiği konusunda elimizde bazı ölçütler vardır. Çocuğa bakım verecek kişi veya kurumun sıcak ve duygulu, çocuğun ihtiyaçlarını hızla farkedebilen, hatalarını kolayca kabullenen, çocuğa açık sınırlar koyabilen, önceden tahmin edilebilir ve tutarlı tavır gösteren, çocuğa saygı duyan, çocuğun olumsuz yanlarını değil de, iyi niteliklerini vurgulayan bir yapıda olması na dikkat edilmelidir.

Çocuğun aile-içi ilişkilerinde, ebeveynin en zorlandığı konuların başında, çocuklarıyla aralarına koyacakları mesafenin miktarı gelir. Nasıl hayatımızı sürdürebilmek için beslenmemiz zorunluysa ama yiyeceklerin fazla ya da az alınması halinde rahatsızlıklar ortaya çıkarsa, ebeveynin çocuğa sağladığı sevgi ve bakımın fazlalığı veya azlığı da ebeveyn-çocuk ilişkisinde rahatsızlıklara yol açar. Hemen her ebeveyn kendi çocuğu için, mutlu ve kendine güvenli bir insan olmasını istediğini belirtir, ama yine birçok ebeveyn, yalnızca iyi niyetli bir düşünceyle çocuklarının kendilerine yakın ve bağımlı kalmalarını da dilemektedir. Mutlu ve kendine güvenli bir yetişkinliğe, ancak aile ilişkilerinde yeterince bağımsız olmayı becerebilen bir çocukluk yaşantısından sonra ulaşılabilir. Bu nedenle çocuğun gelişim süreci boyunca onun bağımsızlığında tedrici bir artış sağlanmalıdır. Aşırı koruyucu bir ebeveyn tutumu sergilemek, çocuğun bulunduğu gelişim evresinin aşığınsında tavırlar göstermesine, çocuksuluğa yol açar. Aşırı koruyucu ebeveyn tutumlarının görünümleri ve yol açtığı tehlikeli sonuçlar hemen tanınabilir. Ters tutumlar da aynı ölçüde olumsuz olmasına rağmen tanınmaları daha zordur. Çocuklarının -sözümona- bağımsız ve özgür olmasını isteyen ebeveynler bu kez onlardan yaşlarının üzerinde tavırlar göstermelerini beklerler. Zaten çocuklar da henüz hazır olmadıkları halde, büyüdüklerini, birçok şeyi tek başlarına yapabileceklerini göstermek istediklerinden, ebeveynin bu tutumuyla hemen uzlaşırlar. Aşırı koruyucu tavırların tehlikesinden kaçarken, çocukların yapamayacakları, yaşlarının üstündeki tavırlara teşvik edilmesi, beraberinde birçok yeni riskler getirir.

İyi aile-içi ilişkiler için, iyi bir iletişim zorunludur. İsteklerini çoğu kez feryat ederek, hırçınlaşarak anlatan çocuklar, iletişimin nasıl olması gerektiğini de ailedeki eğitimleri sırasında öğrenirler. Sağlıklı iletişimin kurulabilmesi için aile bireylerinin bir arada olmak, sohbet

etmek için zamanları olmalı; evdeki zamanlarını hep televizyon karşısında harcamamalıdır. İyi iletişim için bazı basit kurallar da vardır. Her şeyden önce dinlemeyi bilmek; dinlendiğinden emin olmak gerekir. Çocukla iletişim sırasında da onun dikkatinin sizde olmasını, yüzünüze bakmasını sağlamalısınız. Kısa cümleler, basit kelimeler seçmeli; yüz ifadeniz, ses tonunuz ve hareketleriniz konuşmanızın içeriğine uygun olmalı ve söylediklerinizi pekiştirmelidir.

Aile içi ilişkilerin sağlıklı yürümesi, bir ölçüde aile üyelerinin birlikte olma zamanına bağlıdır. Gündelik hayatın her bir aile üyesinden talepleri günümüzde öylesine yoğunlaşmıştır ki, bütün aileyi bir arada görmek neredeyse imkansız hale gelmektedir. Bütün zorluklarına rağmen ailenin bir araya gelmesinin yanı sıra, bir arada olduğunda yapılan işlerin, harcanan zamanın kalitesi de önemlidir. Örneğin bir arada televizyon seyretmektense; oyun oynamak, ailece yürüyüşe çıkmak, sohbet etmek daha değerlidir.

Günümüzdeki talihsizliklerden biri de, ailenin bunca toplumsal işlevi yerine getirmesine rağmen ödüllendirilmemesidir. Başarılı sporcu, başarılı işadamı, başarılı politikacı çalışmalarının sonucunu çeşitli ödüllerle görür ama -maalesef- başarılı ebeveynliğe, zaten olması gereken bir şey olarak bakılır. Aileye karşı bu toplumsal vurdumduymazlık çoğu kez aile-içi ilişkilere de yansır. Aile-içi ilişkiler kopması güç yakınlık özelliklerine sahip olduğu için aile üyelerince, ne yapsalar bir şey olmayacak garantili ilişkiler olarak görülürler. Bu nedenle aile çoğu kez üyelerinin çabalarından, katkılarından dolayı birbirlerini taktir ettikleri değil de, aile dışından kaynaklanan sıkıntıların bile yaşanmak zorunda kalındığı bir yer hüviyetine bürünür. Çocuğun aile çevresinden yararlanabilmesi, duygusal doyum sağlayabilmesi için ailedeki ilişkiler, insanların sık sık yaptıkları o-

lumlu davranışlardan dolayı takdir edildikleri bir hale dönüştürülmelidir.

Aile-içi ilişkilerin en önemli yanlarından biri de, kardeşler arasındaki ilişkidir. Kardeşler çoğu zaman birbirlerine sadık ve hayat boyunca birbirlerinin doğal destekçileridirler. Ama çocukluk döneminde kardeşler arasında birçok sorun da dikkat çeker. Bu sorunların başında kıskançlık duyguları gelir. Aslına bakılırsa kıskançlık, herkesin belli ölçülerde yaşadığı doğal bir duygudur. Tek başına bir adada yaşanılmadığı sürece, kıskançlıktan kurtulmanın yolu yoktur. Çocuklarda kıskançlık 2-2,5 yaşlarında başlar. 5-6 yaş civarında ise çocuklar, bu güçlü ama hoşnutsuzluk verici duyguyla baş etmeyi öğrenirler. Çocuklar arasındaki birçok çekişme ve güceniğin arkasında da normal kardeş kıskançlığı bulunur.

Çocuklar arasındaki kıskançlığı arttıran nedenler arasında şunlar sayılabilir: Kendi ailelerinde tek çocuk olarak büyüyen ebeveyn, çocuklarındaki kıskançlık duygularını anlamada ve onlarla başa çıkmada zorlanırlar. Aynı şekilde, kardeşleriyle aşırı kıskançlıklar yaşayan ebeveynin de bu konuda zorlandığı ortaya çıkmıştır. Çocuğun kişiliği, kıskançlık duygusunun şiddetini etkileyebilir. Örneğin daha sinirli ve hassas çocukların, şiddetli kıskançlık duyguları taşıdığı görülebilir. Büyük çocuklar muhtemelen kardeşlerinden daha kıskanç olurlar. Çocuklar arasındaki yaş farkının büyük olması ya da çok az yaş farkı bulunması kıskançlığı arttıran etkenlerdendir.

Kardeş kıskançlıklarıyla başa çıkmada yol gösterici olabilecek ilkelere ise şöyle sıralanabilir: Öncelikle belli ölçülerdeki kıskançlığın normal olduğu kabul edilmeli; özellikle yeni bir kardeşin dünyaya gelmesinin beklendiği sırada ve sonrasında buna hazırlanmalıdır.

Kıskanan çocuğun bu duygusunun artmasını ve zarar verici hale gelmesini önlemek için, onu bastırmak veya görmezden gelmek yerine, çocuğun bu duygusunu farkedebilmesine yardımcı olunmalıdır. Kıskançlık duyguları yaşayan çocuğa daha fazla sevgi ve dikkat göstermeli; böyle yapmanın kötü bir davranışı ödüllendirmek olduğu düşünülmemelidir. Her sıkıntılı durum gibi kıskançlığın da çocukta bebeksi davranışlar ortaya çıkarabileceği; çocuklar arasında sözüm ona eşitlik sağlamak için onlarla aynı biçimde uğraşmanın, örneğin aynı giysi ve oyuncaklar almanın kıskıncılığı daha da arttırabileceği unutulmamalıdır. Çocuklara, başkalarıyla paylaşma duygusunu bıkmadan öğretilmeye çalışılmalı, çocukların birçok öteki şey gibi paylaşmayı da ebeveyni seyrederek öğrendiklerini hattırdan çıkarmamalıdır.

Akrabalar ve Arkadaşlar

Modern yaşama tarzının ve teknolojinin gelişiminden önce ailenin toplum içindeki biçim ve işlevi daha değişik idi. Bugün, gerek ailenin biçim ve işlevinde, gerekse kadının toplum içindeki

konumunda, geleneksel toplum yapısına göre büyük farklar olmaktadır. Her ne kadar modern yaşamın kuralları hakim hale gelmeye başlasa da, ülkemizdeki aile yapısı hem modern, hem de geleneksel toplumun etkilerini taşımaktadır. Bu karışık görünümün olumlu ve olumsuz yönleri vardır. Örneğin aile büyükleri ile ve diğer akrabalarla sıkı ilişkilerin sürmesi, birçok güçlük sırasında aileye çok önemli destekler sağlarken, modern dünyadaki insan ilişkilerinin gerektirdiği rol farklılaşmalarının hayata geçirilmesinde, ailenin kendi kararlarını bağımsızca belirleyebilmesinde sorunlar çıkarılmaktadır.

Büyük anne ve büyük baba yaşadıkları değerli tecrübeler ve olgun tutumlarıyla birçok bakımdan çocuğun bakım ve eğitiminde olumlu katkılar yaparlar. Ancak ne var ki, kimi zaman büyük anne, büyük baba-ebeveyn, çocuk ilişkileri birtakım sorunlara kaynaklık eder. Büyük anne ve büyük baba kendileri ebeveyn olarak belli bir gücü ellerinde tutarlar; bu gücün torunlarının bakım ve eğitimine çok yardımcı ve yapıcı etkilerinin yanısıra olumsuz yansımaları da olur. Ebeveynlerin kendi çocukluk yaşantıları, çocuklarının nasıl yetiştireceklerinin belirlenmesinde çok önem taşır. Kesinlikle kendi anne ve babanız gibi yapmayacağınıza karar verseniz bile, onlardan etkilenmeniz neredeyse kaçınılmazdır. Büyük anne ve büyük babanın aynı zamanda torunlarıyla ilgili yoğun duyguları vardır. Bu nedenle bir biçimde onların yetiştirmelerinde söz sahibi olmayı isterler; bu konuda kendilerini geride tutmada zorlanırlar; genellikle çocuk bakımı ve eğitiminde ebeveyninden çok daha usta olduklarını düşünürler. Büyük anne ve büyük baba, çoğu kere anne babanın artık büyüdüklerini unuttur. Onları hâlâ çocuk olarak görürler. Onların torunlarla ilgili bir etkisi de, ebeveynin koymuş olduğu otoritenin yürütülmesinde engeller koymaları yoluyla olur. Toplum hayatının gerekleri nedeniyle bazen de çocukların bakımını büyük ölçüde bü-

yük anne, kısmen de büyükbaba üstlenir. Şüphesiz bu, aileye çok anlamlı bir yardım, eşi bulunmaz bir fedakarlık ve insanlık örneğidir ama sorun çocuk eğitimi olduğunda, ebeveynin böyle bir yardımı karşısında minnet duygularını eziklik şeklinde yaşayıp çocuk eğitiminde üzerlerine düşeni yapamamaları tehlikesi vardır.

Artık günümüzde ebeveynlerin çocuk bakımı ve eğitiminde asıl rolü üstlenmeleri gerektiğini farkediyorsak, diğer aile büyüklerinin bu konuda geri planda yer almaları zorunluluğunu da kabul etmeliyiz. Elbette birçok büyükanne ve büyükbaba torunlarının bakımı ve eğitimi için kendi çocuklarıyla tam bir işbirliğine ve desteğe hazırdır. Yine de büyükanne, büyükbaba-ebeveyn-çocuk ilişkisinde ortaya çıkabilecek problemlerin çözümünde bazı ilkeler ışık tutucu olabilir: Büyükanne ve büyükbabaya, kendi ailenizdeki davranış kurallarını, onlardan beklentilerinizi açıkça anlatın. Sizin çocuğu eğitme ve bakım tarzınız onlar tarafından engelleniyorsa, onları saygılı bir biçimde uyarın. Bununla birlikte onlar, çocuğun uzun vadeli gelişiminde zarar verici olduğuna inandığınız tutumlarını sürdürürlerse, son çare olarak çocuğunuzla birlikte olma zamanlarında kısıntıya gidin. Ebeveynlerin kendi anne ve babaları arasında gereksiz karşılaştırmalar yapmalarından kaçının. Herşeye rağmen aile büyükleriyle bağlantıyı kopartmamaya çalışın. Unutmayın ki, kendi aile büyüklerini tanımak her çocuğun hakkıdır ve onlardan öğrenecekleri birçok şey vardır.

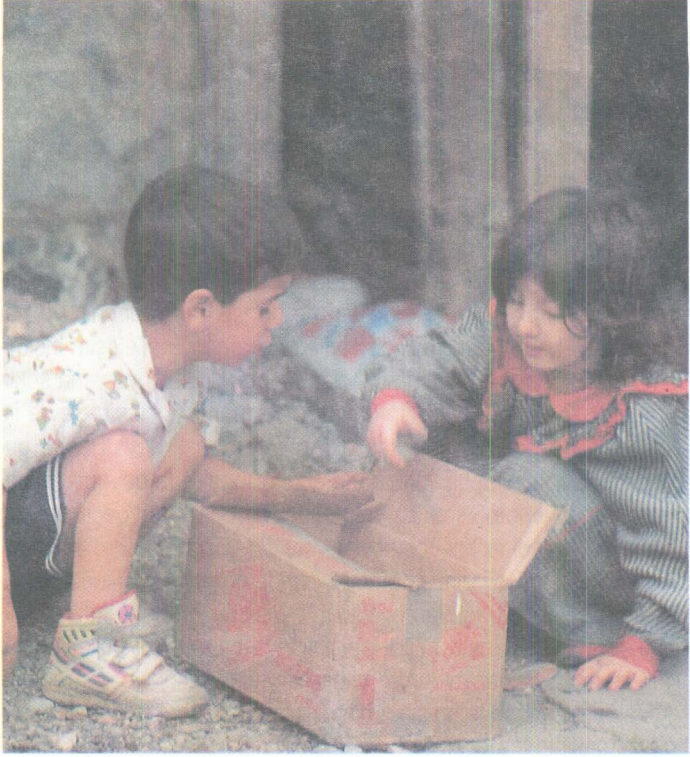
Geleneksel ailenin dağılmasıyla birlikte akrabalıklar da eski önem ve değerlerinde gerileme göstermişlerdir. Ancak çocuğumuzun ve bizim onlarla ilişkilerimizin sürmesi, aileye büyük destek sağlayabilir. Her şeyden önce akrabalarımız bizi hemen hemen herkesten iyi tanırlar. Onlarla sürdürülen ilişkiler, çocuklara iyi aile ilişkilerinin nasıl olması gerektiği konusunda örnek oluşturur. Akrabalar çoğu

kere güç durumlarda ailenin doğal müttefikidirler. Paylaşmış aile yaşantıları ve hatıralar, bir aileye ait olma duygusunu pekiştirirler. Buna benzer sözler, komşularımız ve komşuluk ilişkileri için de söylenebilir. Akrabalar ve komşular sayesinde çocuklar, insan ilişkilerini, bilgi ve görgülerini daha güvenli bir ortamda öğrenme ve geliştirme fırsatına kavuşabilirler.

Bırakın bir çocuğu, yetişkinlerin bile öğrenmekte oldukça zorlandıkları konuların başında, insan ilişkilerinin nasıl olması gerektiği gelir. Bir bakıma, insan ilişkileri konusundaki öğrenimimiz hayat boyu sürer gider. İnsan ilişkisinin ilk şartı, insanın kendisini ayrı bir birey olarak farketmesidir. Çocuklar 2-2,5 yaş civarında kendilerinden "ben" diye söz etmeye başlarlar ,ama bu yaş gurubu çocuklarında arkadaşlara henüz yeterince önem verilmez. Diğer insanların nasıl kimseler oldukları, kendisinin kimlerle ilişki kurmak istediği hakkında bilgiler toplanıp belirginleştikçe, dostluklar daha önem kazanır. Çocuklar, arkadaşlarından davranışlarının ve duygularının onları nasıl etkilediğini ve arkadaşlarının ilişki kurma tarzlarını öğrenirler. Bu sayede toplumsal repertuarları genişler. Ancak arkadaşlığın kurulması beceri gerektiren ve her çocuğun kendine özgü yollarla yürüttüğü bir süreçtir. Birçok çocuk arkadaşlık kurmada güçlük çeker. Ama bu çoğunlukla onların rahatsız oldukları anlamına gelmez. En sağlıklı çocuklar bile kimi zaman kendi başlarına kalmak isteyebilirler. Zaten 7-8 yaşına kadar çocuklar nadiren kalıcı arkadaşlıklar kurarlar. Ortalama 8 yaşın altındaki çocukların arkadaş ilişkilerinde birbirlerine ve çevrelerine zarar vermelerini engellemek için büyüklerin denetimi gereklidir.

Çocuğun sağlıklı arkadaş ilişkileri kurabilmesi için bir başka gerekli şart, kendine güvenli ve girişimci olmasıdır. Bu nedenle ailenin daha ilk aylardan başlayarak çocuğun her başarısını destekleyen,

benliğini geliştirici tutumlar alması, başkalarının yanında çocuğun onurunu kırıcı tavırlar göstermemesi yerinde olur. Utangaçlığın ve kendine güvensizliğin aksine bazı çocuklar saldırgan, başkalarını ezici, çevreye zarar verici, kendilerine toz kondurmeyen tutumları nedeniyle arkadaş ilişkilerinde zorlanırlar. Böyle çocukların aileleri genellikle zor kullanarak onları engellemeye çalışırlar ama başarılı olamazlar. Çünkü zor kullanımı, çocuğu yeniden saldırganlığa teşvik eder ve bir fasit daire ortaya çıkar. Böyle çocuklara yardımcı olmak için mümkün olduğunca erken hareket edilmelidir. Çocuklar 8 yaşını aştıktan sonra, saldırgan tutumlarının süreklilik kazanmaya daha eğilimli oldukları bilinmektedir. Yine bu çocuklara, başkalarının ihtiyaçlarını ve duygularını farketmeleri öğretilmeli; evde, televizyonda, sinemada model olabilecek örnek saldırgan tutumları izlemelerinin önüne geçilmelidir.

Fiziksel çevre:

İnsan ilişkilerinin dışında kalan, yaşama ve algılama alanına giren bütün nesnelere çocuğun fiziksel çevresidir. Tek tek ele alınmaları imkansız olan fiziksel çevre unsurlarını sınıflandırmak da oldukça zordur.

Yaşadığımız çevre:

Çocuk açısından fiziksel çevrenin önemi, öncelikle bir yaşama alanı olmasından gelir. Çevresini tanıması ve buradaki yaşama yollarını ve ilkelerini öğrenmesi, gelişim süreci içinde her çocuğun başarması gereken hayat ödevlerindedir. Komşulara, akraba ve dostlara, okula, çocuk parkına, pikniğe, sinemaya nasıl gidileceğinin; buralarda nasıl davranılacağına; televizyon, bilgisayar gibi eviçi gelişmiş teknolojik aygıtların ne zaman ve nasıl kullanılacaklarının; trafik kurallarının ne oldukları ve ne işe yaradıklarının ve her gün birçok kere yaptığımız, çevre ile başka birçok etkileşim biçiminin öğrenilmesi, hem çocuğun bizzat kendi hayatını, yaşama şeklini tanıması, hem de yetişkin hayata hazırlanması içindir. Çevre ile ilgili genel bilginin ve yaşama bilgisinin artması, hayatı daha güvenli ve kolay yaptığı gibi, daha estetik, çeşitli ve doyumlu yaşama alternatiflerine fırsat hazırlar. Bilinçli bir eğitimden geçmese de, her çocuk kendi fiziksel çevresi ile kendine özgü tanıma, ilişki kurma ve yaşama yollarını zaten bir biçimde öğrenir ve bulur. Özellikle kırsal çevrede yaşayan çocuklar, ayrıca bir rehber ihtiyacı duymaksızın; hayatlarının doğal seyri içinde çevrelerini hızla tanırlar ve az tercih hakları bulunan yaşama yollarını kolayca öğrenirler. Ancak yaşamının kendisinin birçok uzmanlık gerektiren işlere ayrıldığı, sakinlerine çeşitli yaşama alternatifleri sunan ve yararlanabilmek için öğrenilmeleri şart olan çok sayıda teknolojik aygıtla donanmış modern kent hayatı, rehberliği gerekli kılar. Bu, yalnızca çocuklar için değil yetişkinler için de böyledir. Modern kent hayatında yetişkinlerin rehberliği, ayrıca çocukları tehlike ve risklerden korumayı amaçlar.

Çocuklar çevrelerinde olup bitenleri büyük bir dikkatle izlerler. Bir-

çok şey onlar için ilktir ve ilginçtir. Yetişkinlerin alıştıkları sıradan durum ve olaylar çocuklarda hayret uyandırır. Onlar, her şeyi öğrenmeye isteklidirler. İlk kez gidilen bir pazaryeri, bir pastane, bir stadyum, çocukların küçük dünyalarında büyük izler bırakır. Bir turist merakıyla çevrelerini anlamaya çalışırlar. Bu çocukça tecesüs, çoğu zaman yetişkinlerin her günkü hayatlarında farkedemedikleri ilginçlikleri, güzellikleri, bazan çirkinlikleri bulup çıkarır. Birçok ebeveyn, semtin bir kenarına sıkışıp kalmış küçük çocuk parkını, çocuklarının dikkatli bakışının uyarısıyla görür. Yine birçok ebeveyn hayvanat bahçesine, lunaparka çocuklarının arkadaşlarından, televizyondan öğrendiği veya yuvada yapılan bir gezi sayesinde tanıdığı bu yerleri ailesiyle birlikte görme isteğiyle gitmeye zorlanır. Çocuklarıyla birlikte bir gezintiye çıkan ebeveynler o güne kadar hiç merak etmedikleri bir inşaat yapımındaki vinçlerin çalışmasını, asfalt yapım araçlarının işlevini, gökyüzündeki uçakların nasıl ve nereye gittiklerini, bahçivanın neden çiçekleri suladığını, çimleri kestiğini, ambulans, itfaiye ve polis araçlarının niçin siren çaldığını ve daha birçok şeyi çocuklarına ayrıntılarıyla anlatmak zorunda kalırlar. Çevresini tanımak için sürekli tetikte duran bütün bu bilme isteğinin karşılanması, çocuklara büyük bir yaşama sevinci ve güven verir.

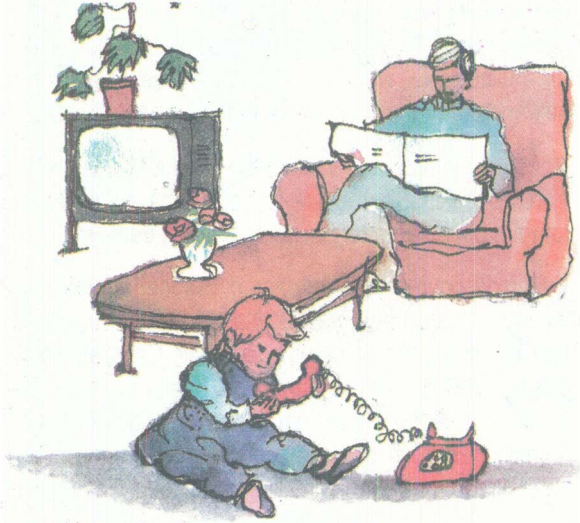
Çocukların kendi çevrelerini, bu çevredeki yaşamalarını ve ilkelerini öğrenmesini sağlamak, temel ebeveynlik görevlerindedir. Ebeveynler, çocuklarıyla gezintilerini zevkli bir yaşama ve çevre dersi haline getirirler, getirmelidirler.

Çevrenin çocuk için yeni ve ilginç olabilecek yerlerini keşfetmek, oraları çocuklara tanıtmak, bütün ailenin hayatına renk katar; dünyalarını zenginleştirir. Bir müzeyi ziyaret, birlikte alışverişe çıkmak, kitapçıya uğramak, çocuk tiyatrosuna, yüzme havuzuna gitmek...

Herbiri ayrı mutluluk kaynağıdır. Elbette çocuklar yalnızca seyirci olmakla yetinmez. Gördükleri birçok yeni şeyi bizzat denemek, büyüklerin yaptıklarını yapmak isterler. Babasıyla birlikte otomobillerinin temizlenmesine katılmak, dolmuşta şoföre para uzatmak, çocuklara inanılmaz heyecan ve öğünçler yaşatır. İşin niteliğine göre, onlar için tehlikeli ve zararlı olmayacağı açık olan bazı işlere çocukların bir ucundan katılımını sağlamak, denemelerine fırsat vermek, paha biçilmez yaşama sevinci ve öğrenme kaynağıdır.

Modern kent hayatının ve yapılaşmasının içinde canlı tabiatın üzeri neredeyse örtülmüştür. Oysa çocuklarımız ve biz, hepimiz o tabiatın bir parçasıyız. Bir bütün olarak parçası olduğumuz canlı tabiatı hissetmek, çocuklarımızın hayata dair bilgilerini genişletir, sağlamlaştırır. Bitkilerle ve hayvanlarla aynı hayatı paylaştığımız fikrini yerleştirir. Bu nedenle, ailece gidilen bir kır gezintisi, bir orman veya deniz kampında yapılan tatil, bir hayvanat bahçesine veya köye yapılan ziyaret, hoş vakit geçirilen eğlenceli bir iş olmaktan öte anlamlar taşır. Ebeveynler böyle zamanlarda kendilerinin ve çocuklarının dinlenme ve eğlenmesinin yanısıra ortaya çıkan hayat bilgisi eğitimi fırsatını çok iyi değerlendirmelidirler. Bir yolunu bulup diğer canlıların hayatımız için vazgeçilmez önemlerini çocuklara anlatmalı; tabiatı, canlıları sevmenin yaşayan örnekleri olmaya özen göstermelidirler.

Tarihsel çevremiz, tarihsel ve kültürel mirasımız ile ilgili olarak da benzer yaklaşımlar benimsenmelidir. Büyüklerin sözleri, çocuklar için çok önemlidir ama tutumlar daha net, kesin ve daha doğrudan öğretici değer taşırlar. Yalnızca tabiatın değil, insanlık tarihinin de bir parçasıyız. Adeta bir açık müze halindeki yurdumuz, tarih duygusunun yaşanması ve aktarılması için bulunmaz bir ortamdır.

Evin Fiziksel Çevresi:

Ev, çocuk hayatının kalbidir. Çocuğun zamanının büyük bölümü evde geçer. Evde beslenir, uyur, banyo yapar, çamaşırları yıkanır, oyun oynar, ders çalışır, ortalığı karıştırır, televizyon seyreder... Bir anlamda çocuğun gerçek çevresi evidir, çünkü özellikle hayatının ilk yıllarında bütün dünyası ancak ev kadardır.

Çocuk, gelecektir, insanlığın geleceği... İnsanlık tarihinin alacağı yeni biçimler, onların büyüklerden öğrendikleri insan ilişkileri ve devraldıkları dünya mirasına bağlı olacaktır. Gelecek bölümde göreceğimiz gibi, bugün çocuklarımıza bırakacağımız dünya mirası,

öğüneceğimiz özellikler taşımamaktadır. Dünyada ortaya çıkan çevre tehlikeleri -önlemler alınmadığı taktirde- çevremizdeki diğer canlılarla birlikte, insanlığın geleceğini de tehdit altında tutmaktadır. Bu nedenle, artık çevre korunması ile çocuğun çevrenin tehlikelerinden korunması sorunları içiçe bir hale girmiştir.

Çocuğu, evimizin içindeki çevre tehlikelerinden korumaya çalışmak, bir bakıma ona çevre bilincini daha ev içinde kazandıran bir tutumu, bir yaşama tarzını benimsetmek demektir.

Evimizde çevrenin korunması için, çocuğumuza çevre koruyucu bir tutumu öğretmek maksadıyla atacağımız ilk adım, israfı mümkün olduğunca durdurmaya girişmektir. Daha az elektrik sarfiyatı için ışığı lüzumunda kullanma gibi basit kurallara uyulması, daha az ısı enerjisi tüketmek için izolasyon tedbirlerine başvurulması, yalnızca evimizin bütçesine değil, dünyanın yenilenemez enerji kaynaklarının korunmasına da bir katkıdır. Bugün ülkemizin bazı belediyelerinde ve birçok batılı ülkede uygulanmakta olan, yeniden aynı türden malzeme yapımında kullanılabilir cam, gazete gibi maddeleri diğer çöplerden ayırmak; plastik gibi çözünmesi neredeyse imkansız olan, yakıldıklarında zehirli maddeler açığa çıkaran ürünlerin kullanımını azaltmak, ailece yapabileceğimiz basit ama çok önemli çevre koruma tedbirleridir. Ama bazen evimizden attığımız çöplerin bir bölümünün, sonunda toprağa ve suya karışan zararlı kimyasal maddelere dönüştüklerini bilmemiz -elimizden daha fazlası gelmeseyse de- bunu düşünmemiz ve anlatmamız, bir çevre koruyucu tavır olabilir. Hepimizin daha fazla tüketime yöneldiğimiz toplumumuzda, bütün tüketim kaynağının eninde sonunda tıbiyat olduğunu artık anlamak ve çocuklarımıza anlatmak gerekir. Kolayca denilebilir ki, her gereksiz harcama, her israf aslında dünyaya verilmiş zarardır. Düzeltilebilir onarılabilecek eski elbiseler, o-

yuncaklar, kitaplar, henüz bitmemiş ve miadı dolmamış ilaçlar yeniden kullanılacakları gibi, hayır ve yardım amacıyla ihtiyaç sahiplerine sunulduklarında, yalnızca onların değil dünyamızın da yüzü güler. Bu türden faaliyetleri bizzat yapmak için gönüllü çocuk kuruluşları ön ayak olabilirler.

Artık hayatımızın bir parçası haline gelmiş bazı ev işleri vardır ki, onların çocuklar üzerindeki olumsuz etkilerini mutlaka hesaba katmak zorundayız. Haşere ilaçlarını, kimyasal yer, cam, mobilya temizleme maddelerini, parlaticıları, oda sprelerini, aerosollerini kullanırken çocuğun beden sağlığına vereceği muhtemel zararlar dikkate alınmalıdır. Evi dezenfekte etmek için kullanılan bir haşere ilacı, dikkat edilmediğinde çocuk için haşereden daha zararlı olabilir. Evin güzel kokması için kullanılan spreyleyler, koku alma duyusunu zedeleyebilirler. Ozon tabakasına zarar veren spreyleyler, sudaki canlıları öldürecek miktarda aşırı fosfatla yüklü deterjanları kullanmaktan kaçınmak, bu tavrı çocuklara açıklamak, evde yapılabilecek en iyi çevre koruma eğitimidir.

Ev, çocuğun güvenlik alanıdır ama sağlığı için birçok tehlike risklerini de barındırır. Henüz tehlikelerin farkına varmayan çocukları, onları özgür bırakmak ve korunmaları için müdahale gerektiren durumlar arasındaki dengeyi koruyarak, denetim altında bulundurmak ebeveynin görevidir. Henüz yürümeyi tamamen beceremeyen bir çocuğu sivri uçlu mobilyalardan, soba gibi sıcak malzemelerden korumak bunlardandır. Her ebeveyn bu tehlikeleri bilmekte, çocuklarını korumak için elinden geleni yapmaktadır. Evin çocuk için barındırdığı tehlikeler her zaman böyle çıplak gözle görülmez. Örneğin evde beslenen hayvanlar, birçok enfeksiyon riski taşırlar. Bu nedenle yiyeceklerden ve mutfaktan uzak tutulmalı, ev hayvanlarıyla temas eden aile bireyleri mutlaka ellerini yıkamalıdır. Yine

örneğin evimizde kullandığımız masa örtüsü, yatak, mobilya, duvar kağıdı, boya, boya temizleyici, yapıştırıcı gibi birçok malzeme sentetik maddelerden yapılmıştır. Bu maddeler kimi zaman, çocuğun ve gebe annelerin beden sağlığına zararlı olabilecek kimyasal içerikler taşıyabilirler. Aileler, zaten bilinen temizlik ve hijyen kurallarına uymanın ve bunları çocuklarına öğretmenin yanısıra, alışverişlerinde ve gündelik hayatlarında modern çevre sağlığının gerektirdiği bu noktalara da dikkat eden bir uyanıklık içinde olmalıdırlar.

Yiyecekler:

Beslenme, canlılığın sürdürülmesi için vazgeçilemez bir ihtiyaçtır. Çocukların iyi beslenmesi, onların sağlıklı büyüme ve gelişmelerinin sağlanmasında atılacak ilk adımdır. Hangi gelişim evresinde hangi yiyeceklerin seçileceği ve ne miktarda verileceği ebeveynlerin sorumluluğundadır. Fakat çocuğun beslenmesinde dikkat edil-

mesi gereken başka noktalar vardır. Çünkü çocuklarla ilgili birçok yiyecek maddesi üretimi, günümüzde yeni bir sanayi dalı oluşturmuştur. Ebeveyn birçok kere çocuğa verdiği yiyeceklerin hangi kaynaklardan, kimler tarafından, nasıl toplandığını, üretildiğini, piyasaya verildiğini ve saklandığını bilme imkanından mahrumdur. Reklamların özendiriciliği, ebeveynlerin çocukları için en uygun yiyeceği seçme çabasına ayrıca engel oluşturmaktadır. Örneğin alerjik bünyeli bir çocuğun ebeveyni, çocukları için zararlı, alerji yapıcı ürünlerin, reklamlarda sunulan cazip görünümleri, çocuğun isteği ve çocuğun sağlığı arasında kolayca sıkışabilmektedir.

Bir bebeğin beslenmesinde yapılabilecek en hatalı tutum, mümkün olduğu halde anne sütüyle beslemeyi tercih etmemektir. Çocuğun bedensel ve ruhsal gelişimi açısından anne sütünün taşıdığı faydalar birçok bakımdan ele alınıp incelenmiş, bu konuda kamuoyunu aydınlatılmak için yoğun çalışmalar yapılmıştır. Anne sütü bunlara ilaveten çocuğu, bedeninin zararlı maddelere karşı çok duyarlı olduğu hayatının ilk aylarında verilebilecek katkı maddeli ürünlerden de korur.

Çocuk beslenmesinde oluşabilecek zararların önlenmesi veya önlenememesi, açıkça üretim zincirinde yapılan denetimin kalitesine bağlıdır. Yiyeceklerin denetimi, çok boyutlu ve karmaşık bir iştir. Böylesine zor bir görevi tek başına ebeveynlerin sırtına yıkmak büyük bir haksızlık olur. Zaten her ülkede, devletler bu konuda çeşitli kuruluşlar vasıtası ile görev üstlenmektedirler. Ebeveynlere düşen, üretim zincirinin denetimini yalnızca devlet ile üretici arasındaki bir sorunmuş gibi algılamamak; sonuçta bu zincirde meydana gelecek bir aksama, hata veya ihmalin kendi çocuklarının sağlığına malolabileceği şuuruyla hareket etmektir.

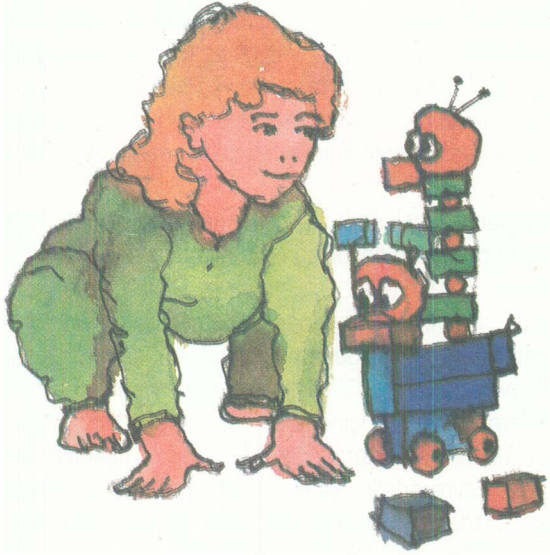
Birçok bulaşıcı hastalığın kaynağının iyi temizlenmemiş, iyi saklanmamış, bozulmuş yiyecek maddeleri olduğu, artık herkes tarafından bilinmektedir. Özenle hazırlanmamış konserveler, hastalık taşıyıcısı hayvanlardan elde edilen et, süt gibi ürünlerdeki öldürücü mikroplar, hâlâ bütün dünyada önemli sağlık problemlerindedir. Yiyecekler, biyolojik zararlıların yanı sıra kimyasal zararlılarla da yüklüdür. Besinlerdeki kimyasal zararın başlıca nedenleri, yiyeceklerin elde edildikleri kaynakların yetiştirilmesi ve korunması sırasında uygulanan yöntemler ve genelde varolan su ve toprak kirliliğidir. Kökenini besinlerden alan bütün bu zararlar çok geniş bir yelpaze oluştururlar. Hemen her gün kitle iletişim araçlarına bir yiyecek skandalı yansımakta, bu konuda birçok fikir ileri sürülmektedir. Bu kargaşa, içinde tartışmasız kabul edilmesi gereken durum, besinlerle aldığımız maddelerin hiç değilse uzun süreli etkilerini, henüz kimsenin bilmediği ve besinlerden kaynaklanan zararların özellikle beş yaşın altındaki çocuklar için daha tehlikeli olacaklardır.

Daha önce söylendiği gibi, besinlerin üretim zincirindeki devlet denetimine tüketici ve çocuk haklarından yola çıkarak hiç değilse son aşamada katkıda bulunabiliriz. Etiketsiz, gıda maddeleri tüzüğüne uygun olmayan yiyecekleri almaktan kaçınmalı, satanları uyarmalı, gerekirse teşhirlerine yardımcı olmalıyız. Görünüşte, bütün kanuni işlemlere uyulmasına rağmen bozuk çıkan ya da çocuğumuzu, aileden birini hastalandırdığından şüphelendiğimiz yiyecekleri, üreticisine ve denetim elemanlarına duyurmalıyız. Böyle davranmakla yalnız ve yalnız tüketici olarak kendimizin ve çocuğumuzun haklarını korumuş olacağız.

Henüz kesinlik kazanmamış ama insan sağlığı için zararlı oldukları ileri sürülen maddeleri taşıyan yiyeceklere gelince: Bilinmeyen konusunda alınacak en sağlıklı tutum, ön yargılardan uzak ve araştır-

maya açık olmaktadır. Söz konusu olan insan sağlığı olduğundan, “*bu ürün zararsızdır*” nitelemesini kolayca yapanlar uyarılmalı; üreticilerden ve bu işle ilgili devlet ve gönüllü kuruluşlardan daha fazla bilgi istenmelidir. Her şeye rağmen, zararlı olup olmadığından kesin emin olunmayan yiyeceklerden hiç değilse küçük çocukların, hamile ve emziren annelerin uzak durmaları yerinde olacaktır.

Doğrudan beslenme ile ilgili olmamakla birlikte, sağlığa zararlı olduğu bilinen ve çocuklarımızın olumsuz etkilendiği bir kötü alışkanlıktan, sigaradan da söz etmeliyiz. Sigara, diğer kötü alışkanlıklardan, içmeyenleri doğrudan etkilemesiyle ayrılır. Sigaranın özellikle hamileleri ve yeni doğan çocukları çok daha olumsuz etkilediği bilinmektedir. Batılı ülkelerde yürütülen geniş kampanyalarla, son yıllarda gerileme içine giren sigara tüketimi maalesef, ülkemizde hâlâ tırmanış göstermekte; çocuklarımızı bekleyen kötü bir alışkanlık ve çevre kirleticisi olarak zararını artarak sürdürmektedir. Sigarayla en azından toplu halde bulunulan ve çocuklarla hamilelerin oldukları yerlerde kesinlikle içmemek, içenleri uyarmak gereklidir. Batılı ülkelerde yaşayan insanların sigaradan korunmak için sürdürdükleri kampanyanın ve aldıkları tedbirlerin başarısı, bundan böyle bu konuda ve sağlığa zararlı besinler konusunda yapılabilecekler için çok iyi örnektir.

Oyun, oyuncaklar ve televizyon :

Çocukluk, bir bakıma oyuna ve hoş hayallere adanmış bir gelişim evresidir. Oyun, çocuğun hayatının büyük bir bölümünü kapsar ve o ölçüde geniş işlevlere sahiptir. Birçok ebeveynin sandığı gibi oyun, çocukların yalnızca eğlenmelerine yarayan boşa geçmiş bir zaman değildir. Oyun sayesinde çocuk birikmiş enerjisini, içindeki saldırgan dürtüleri sağlıklı bir alana kânalize eder; duygularını, ihtiyaçlarını ifade eder; iç sıkıntısından ve aile çevresinden aldığı olumsuz uyarıların yarattığı gerilimden kurtulmaya çalışır; yaratıcılığını ortaya çıkarır; kendisini toplumsal bir varlık olarak kurar; arka-

daşlarıyla birlikte oynadığı oyunlarda toplumsallaşmayı, işbirliğini, kuralları öğrenir. Oyunda hayata geçen tasarılar, gelişen hayal gücü çocuğun dünyasını zenginleştirir; oyundan öğrendikleri yarınki, dünyasının biçimlenmesinde önemli rol alır.

Oyun, çocuk için yoğun bir yaşantıdır. Oyunun sağladığı gevşeme ve coşku çocuğa çok hoş gelir. Öyle ki, çocukları oynarken seyreden veya onların oyunlarına katılan büyükler de bu hoş yaşantıdan nasiplerini alırlar.

Çocuklukta oynanan oyunların etkisi, bütün hayat boyunca görülür. Muhtemelen çocuk oyunlarında kurulabilen iyi arkadaşlıklar ve paylaşımlar sonraki hayata, diğer insanlara sevgi ve saygı gösterme becerisi olarak ortaya çıkacaktır. Oyun ile erken öğrenme arasında bir bağ olduğu artık daha iyi anlaşılmaktadır.

Çocuğun yaşına, cinsiyetine, yaşadığı kültüre, hatta iklim şartlarına göre oynadığı oyun türü değişir. Ama daha hayatın ilk aylarından itibaren çocuğun hayatında oyun vardır; bir-iki aylık bebekler hareketli nesnelere, karşısındaki insanları izlerlerken tam bir oyun yaşantısına girerler; bunlar üzerinde yoğunlaşırlar. Bebeğin, bedeni üzerindeki kontrolü arttıkça bu kez her şeyi yakalayıp ağızlarına götürme merakı başlar. Çocuklar büyüdükçe oyunları karmaşıklaşır; oyunlara arkadaşlar katılmaya başlar; cinsiyete göre oyunlar farklılaşır.

Çocuklar birçok oyunu, hazır yapılmış oyuncaklara ihtiyaç duymaksızın kendileri bulurlar. Çocuklar, yapıları gereği hayale yatkındırlar ve adeta doğuştan getirdikleri bir oyun ve fantazi yaratma yetenekleri vardır. Birçok kültürde, aynı yaş grubundan çocuklar birbirleriyle benzer oyunlar oynarlar ve "birdirbir", "köşe kapmaca",

"yakalamaca" gibi, tarih boyunca hep revaçta kalmış oyunlar olmuştur. Ama maalesef, bugün teknoloji çağı öncesinde çocukların özgür oyun alanları için sahip oldukları imkanlar oldukça kısıtlanmıştır. Trafiğin, kendilerine ve çevreye zarar verme riskinin yüksekliğinin getirdiği kısıtlılıklar giderilememiş; fakat birçok yeni oyuncak türü ve çocuk bahçeleri ortaya çıkmıştır.

Oyuncaklara geçmeden önce, oyunla ilgili ebeveynlere mutlaka bir hatırlatma yapılmalıdır. Çağdaş çocuk ruh sağlığı araştırmalarının tamamı oyunun, çocuğun hayatındaki vazgeçilemez önemini ve değerini onaylamaktadır. Bu nedenle oyunu, boşa geçen zaman olarak gören ve kendince çocuğu daha ciddi işlere yöneltmeye çalışan ebeveyn tutumları ciddi biçimde gözden geçirilmeli; terk edilmelidir.

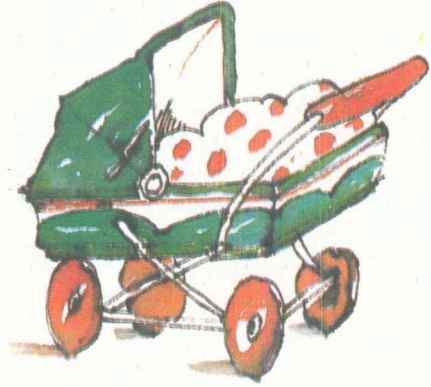
Oyuncaklar, çocuğun yapısında varolan yeteneklerin açığa çıkmasını kolaylaştırırlar. Ne türden bir oyun ve oyuncak istediğine karar verme durumunda kalan çocukta, kendi kendine kara verebilme yeteneği gelişir; belli bir alanda beceri kazanma imkanı ortaya çıkar. Yine oyuncaklar çocuğun renkleri, sayıları, şekilleri, boyutları öğrenmesine yardım eder. Fakat bütün bu işlevlerin, oyuncak ne kadar pahalı, ne kadar teknolojik donanımlıysa o ölçüde yerine geleceğini sanmak doğru değildir. Çocuk için hayati olan oyuncak değil, oyundur. Pekala oyunlar, oyuncaksız veya su, kum, makara gibi çocuğa zararsız herhangi bir ev eşyasıyla oynanabilir. Çevre duyarlılığıyla hareket eden kimi eğitimciler ve aileler, günümüzde böylesine oyuncak tüketiminin anlamsızlığını, hatta tabii olmayan oyuncakların çocuğun hayal gücünü sınırladığını iddia etmektedirler. Bu insanlara göre çocukları, ebeveynleri gibi belli kalıplar içinde davranan tüketiciler olarak yetiştirmek yerine, kendi oyuncaklarını kendilerinin yapmasına teşvik etmek daha uygundur. Bu konu-

daki görüşümüz ne olursa olsun asıl dikkat edeceğimiz nokta, çocuğun oyuncaklarının yaşına uygun olması, bedensel, zihinsel ve ruhsal gelişimine hizmet etmesi gerektiğidir. Oyuncak seçiminde dikkat edilecek diğer hususlar ise şunlardır: Oyuncak çocuğa zevk vermelidir; diğer insanları anlamasına, tabiatı sevmesine yardım etmelidir; yaratıcılığı ortaya çıkarmalıdır; bir sorunu çözmeyi veya bir zorlukla baş etmeyi öğretmelidir; paylaşmaya, işbirliğine ve iletişime fırsat hazırlamalı, yüksek estetik ve tasarıma sahip olmalıdır. Oyuncaklar konusunda ebeveynlere düşen bir başka görev, oyun güvenliğinin sağlanmasıdır. Bunun için oyuncağın yapıldığı kimyasal maddenin ve kullanılış şeklinin çocuğa zarar vermeyeceğinden emin olunmalıdır. Özellikle küçük çocukların her şeyi ağızlarına götürdükleri, oyuncakların küçük bir parçasının boğazlarına kaçabileceği, oyuncak ağızlarında iken düşebilecekleri, keskin kenarlı ve köşeli oyuncakların muhtemel zararları unutulmamalıdır.

İçinde yaşadığımız çağa "iletişim çağı" denmesinden de bellidir ki, kitle iletişim araçları gündelik hayatımızda en önemli yerlerden birini işgal etmektedir. Böylesine geniş bir konuyu enine boyuna tartışmak, bu kitabın boyutlarını aşmaktadır. Biz ancak çocuğun yaşama çevresinde de büyük bir yeri dolduran televizyon, video gibi görsel iletişim araçları karşısında çocuklarının olumsuz etkilenmesini önlemek için ebeveynlere düşen görev ve sorumlulukları hatırlatmakla yetineceğiz.

Çocuklar için öğretici ve eğitici nitelikte olan programlar ve filmler onların kendilerini tanıyabilmelerine, kişilik gelişimlerine hizmet edeceğinden, izlenmeleri teşvik edilmelidir. Ancak bu olumlu etkisinin yanısıra çocuğun, oyun ve aile-içi iletişimlere yerine, zamanının büyük kısmını televizyon karşısında geçirmesinin, televizyonun etkisi olmasının önüne geçilmelidir. Kaldı ki, pornografik ve saldırgan

içerikler taşıyan programların, filmlerin zaten dürtü kontrolü güç olan çocuklarda olumsuz özdeşim ve davranışlara yol açtıkları bilinmektedir. Böyle durumların ortaya çıkması engellenmelidir. Fakat çocuğu televizyonun olumsuz etkilerinden korumak, yerli yersiz yapılan emir ve direktiflerle, zorlamalarla olmaz, olmamalıdır. Çocuk televizyonun zaman zaman kapatılabileceğini bizzat ebeveynlerinden öğrenir. Bütün zamanlarını televizyon izleyerek geçiren ebeveynler, elbette bu konuda çocuklarını gerekli ve yeterli bir biçimde eğitemezler. Bazen çocuğun, istenmeyen bir programı izlemesinin önüne geçilemez. Bu taktirde ebeveynlerin programı çocukla birlikte izlemesi, daha sonra programı birlikte değerlendirmeleri, iyi ve kötü yanlarını dile getirmeleri yararlı olacaktır.

Trafik:

İnsanlık, seçimini modern yaşama biçimine yaptığından beri hayatın sürdürülmesinde birçok kolaylık sağlandı. Yaşama çeşitlendi ve hızlandı. Bu meyanda, ulaşım alanında da dev yenilikler oldu. Uygarlığımızın muhtemelen, insanlığa en pahalıya malolan gelişmele-

rinden biri ulaşım alanıdır. Bir yerden başka bir yere ulaşmanın çok hızlı biçimleri ortaya çıkmıştır ama böyle bir ulaşım kavuşabilmek için şehirlerin, yerleşim yerlerinin imarlarını yeniden düzenlemek; yolların büyük bölümünü taşıtlara ayırmak; özellikle şehir hayatında gürültüyü ve taşıtlardan kaynaklanan kirliliği kabullenmek gerekmiştir. Çok daha önemlisi, ulaşım da ortaya çıkan kazalar sonucunda, savaşlardan bile fazla sayıda insan hayatını kaybetmiş, sakat kalmış, büyük miktarda maddi hasar meydana gelmiştir.

Çocukların çevresini daha ziyade ilgilendiren, kara ulaşımı ve kara trafiğinin düzenidir. Hemen her ülkede trafik kazalarında hayatını kaybedenler arasında, çocuk yaş grubu birinci sırada yer almaktadır. Örneğin İskoçya ve İsveç'te 6-9 yaş grubu yaya çocuklarda trafik kazalarında ölüm, diğer yaş gruplarından on kat daha fazladır. İngiltere ve İtalya'da 10-14 yaş grubu yayalarda trafik kazalarından ölüm, diğerlerine göre üç kat daha fazladır. İngiltere'de 5-14 yaş grubunda trafik ölümleri, bütün ölümlerin dörtte birini oluşturmaktadır. Bu feci tablodan çocukları sorumlu tutmak insafsızlıktır.

Çocuklar küçüktür; oyun içinde kendilerini unutup verirler. Çocuklar neredeyse yetişkinlerin yarı büyüklüğündedirler. Çoğu zaman, şoför tarafından görülmedikleri gibi, onlar da pek çok şeyi açık seçik göremezler. Parketmiş arabaların arasındaki en dar yerlerden bile geçerek caddeye çıkabilirler. Arabaların hızlarını doğru olarak tahmin edemediklerinden, sesinden bir arabanın geldiğini çıkartamadıklarından, birdenbire yola fırlatırlar. Çocuklar ayrıca, aynı anda birden fazla şeye dikkatlerini vermekte güçlük çekerler, kolay konsantre olamazlar; sabırsızdırlar; sık sık yolun güvenlik alanı dışında başka şeylere ilgi duyarlar.

Yetişkinler için bile bir caddede karşıdan karşıya geçmek ciddi bir

mesele iken, bütün tehlikeli sonuçlarına rağmen insanların bir otomobile sahip olma istekleri ve yollardaki taşıt sayısı her gün daha da artıyor iken, trafik karşısında mağdur ve mazlum durumda olan çocuklarımızın güvenliği için ne yapabiliriz?

Yapılabilecek ilk şey, çocuklara trafik kurallarını iyice anlatıp öğretmektir. Çocuklar, kırmızıda durulacağını; yeşilde geçileceğini; karşıdan karşıya geçmeden önce taşıtlar durana kadar kaldırımda beklemek gerektiğini mutlaka bilmelidirler. Ancak ne var ki, trafik kurallarının sayısı 'birkaç'la sınırlı değildir. Küçük bir çocuğun temel trafik kurallarını bile, tam anlamıyla anlaması beklenemez. Anlasa da bir süre sonra unuttur. Özellikle oyuna daldığı sırada o, adeta başka bir dünyanın insanıdır. Topun ardından koşarak caddeye fırlayan, karşı kaldırımda annesini, babasını gördüğünde sağa sola bile bakmadan onlara doğru koşan çocuk, kendisine bir araba yaklaşıyor mu, diye düşünmez bile. Çocuğun, trafik kurallarını iyi bilmesi de bazen çözüm değildir. Örneğin, yayalar için yeşil yandığında, birçok araba sağa ya da sola dönebilir. Bu durumda hem yayaların ve hem de sürücülerin çok dikkatli olmaları gerekmektedir. İster haklı, ister haksız olunsun, araba altında kalmanın sonucu hep acı bir durumdur: Ya yaralanma, ya ölüm.

Trafik kuralları -büyük yardımlarına rağmen- çocuğu kazalardan korumada yetersiz kalıyorsa, anne baba olarak, çocuğun karşı karşıya kalacağı bu tehlikeli durumları göz önünde bulundurup, onun koruyucu meleği olmaktan başka çare yoktur. Ancak şu noktalara dikkat edilmesi de önemli yararlar sağlar:

- Çocuğunuzla dışarı çıktığınızda, onun elini sıkıca tutunuz. Nere-lerden, nasıl geçildiğini göstermeye çalışınız. Daha da önemlisi kurallara uyma yönünden ona örnek olunuz.

• Her kaldırımın kenarında durup çocuğunuzun ilgisini çekebilecek biçimde önce sola sonra sağa bakınız. Böylece çocuk ne yaptığını- zı iyice fark edecektir.

• Çocuğa her defasında kırmızı ve yeşil ışığı gösteriniz. Yaya geçit- lerindeki beyaz çizgilerin anlamını tekrarlayınız.

• Caddenin nasıl geçileceğini bir oyun haline getirip, bu oyunu ço- cukla birlikte oynayınız. Bu sırada ona "karşıya nasıl geçileceğini unuttum, sen söyle" deyiniz. Ya da "yeşil yandığında ne yaparız" diye sorunuz. Bilemezse doğrusunu söyleyiniz.

• Ne kadar acele işiniz olsa da, trafiğin yoğun olduğu yerlerden karşıya geçmeyiniz; yaya geçidi arayınız. Yolunuz uzasa, zaman kaybetmeniz bile bu, çocuğunuzun trafiği öğrenmesi açısından ö- nemlidir.

• Caddede çocuğunuzla birlikte iken, yetişkin olarak yapabileceği- niz hareketleri onun yanında yapmayınız. O sırada çocuk belki gü- venlik içindedir ama yalnız olduğunda, sizin yaptığınızı örnek alıp uygulamaya kalkacağını aklınızdan çıkarmayınız.

Bütün bu öneriler daha ziyade, okul öncesi çocukları için geçerli- dir. Çocuk okul çağına geldiğinde durum değişir. Okul zamanı an- ne-babanın iş saatinden daha geç başlayabilir, daha erken bitebi- lir. Ayrıca çocuk büyümüştür; yolu bildiğini, yalnız başına gidebile- ceğini söyler. Sizinle birlikte olduğunda elini tutturmak da istemez. Bu durumdaki anne babalara ise şunlar önerilebilir:

• Okul yolu en kısa değil; en güvenli, tehlikeden en uzak yol olma- lıdır.

- Okula giderken çocuğunuza, trafik lambalarına dikkat etmesini, yaya geçitlerini kullanmasını öğütleyin. En iyisi kendisiyle birlikte birkaç kez gidip gelin. Yolun özelliğini ona iyice öğretin. Kestirme yapmaktan da özellikle kaçının.
- Çocuğunuza yaya geçidinden öbür büyüklerle birlikte geçmesini öğütleyin. Grup, tek çocuktan daha iyi farkedilir. Çocuğunuz da güvenlik içinde olur. Tek başına geçecekse, sağa sola bakması, elini kaldırarak arabaların durup durmadığını izlemesi konusunda çocuğunuzu uyarınız. Aynı şeyleri çocuğunuzla tekrarlayınız.
- Çocuğunuz lambasız ve yaya geçidi olmayan bir caddeden geçmek zorunda ise, en uygun ve görülebilen bir yer seçip, onun caddede sürekli aynı yerden geçmesini sağlayınız. Çocuğunuzu götürdüğünüzde siz de aynı yerden geçiniz.
- Çocuğunuz itfaiye ve polis arabalarının sinyallerini öğrenmiş olabilir. Yine de siz çocuğunuza bu arabalar geçtiğinde yeşil de yansa beklemesi gerektiğini anlatın.
- Arabaların sinyal lambalarını çocuğunuza öğretin. Sinyal veren arabaları göstererek, yaklaşan arabanın sağa mı sola mı döneceğini ona sorun. Çocuğunuzun bu sinyalleri kavramış olması çok önemlidir.
- Çocuğunuza arabaların süratlerini aşağı yukarı tahmin etmeyi öğretin. Zaman zaman "sence hangi araba daha çabuk burada olur; Kırmızı mı, yeşil mi; Sağdan gelen mi, soldan gelen mi" gibi sorular sorun.
- Parketmiş arabalar arasından zorunlu olmadıkça geçmemesini ö-

ğütleyiniz. Gezecek başka yer yoksa, parketmiş arabalar arasından geçmek zorunda ise önce başını uzatıp bakmasını, yolun boş olduğunu iyice gördükten sonra geçmesi gerektiğini kesin olarak anlatın.

- Bütün bu öğüt ve uygulamalardan sonra; çocuğunuzun okula yalnız başına gidip gidemeyeceğini anlamak için, siz hiç karışmadan onunla birlikte gidin. Çocuğunuzun her şeye istediğiniz gibi dikkat edip etmediğini gözleyin. Sizinle konuşurken gözlerinin etrafı kontrol edip etmediğine bakın. Eğer bütün bunları usulüne göre yapıyorsa, artık onun yalnız başına gideceğinden emin olabilirsiniz.
- Çocuğunuzun okul çantası ve yağmurluğu ne kadar göze çarpan renklerden olursa, özellikle kış günlerinde çocuğunuz şoförler tarafından o kadar çabuk görülür.

B) ÇEVRE OLARAK DÜNYAMIZ:

Ekoloji ve Ekolojinin Problemlere Yaklaşımı

Alman zoolog Ernst Haeckel, 1868'de yazdığı "Tabiat Tarihi" adlı incelemesinde, bir hayvan türünün canlı ve cansız çevresi ile bütün ilişkileri toplamını tanımlamak için "ekoloji" kavramını ortaya attığında, yeni bir bilim dalı kurduğunun ve bir asır sonrasını en moda kavramlarından birini keşfettiğinin farkında değildi. Ekoloji kavramının türediği "oikos" kelimesi ev anlamına gelmektedir. 1972 yılında Birleşmiş Milletler'in düzenlediği Birinci Dünya Çevre Konferansı sırasında Stockholm'de toplanan binlerce insan "Yalnızca bir tek dünya var" diyorlardı. Hepimiz aynı yerkürede ve aynı evde yaşıyoruz, gidecek başka bir yerimiz de yok. Bu evin içinde yaşayan, bulunan her şey birbirleriyle çeşitli ilişkiler içindedir ve bunu belli bir denge düzeninde sürdürürler. Ekoloji, biyolojinin altdalı olmaktan çıkıp, zamanla yeryüzündeki varlıkların birbirleriyle ilişkilerini ve denge düzenini incelemeye yöneldi. Bu, bilim ve konuya duyarlı insanlar tarafından çok kısa sürede farkedildi ki, teknoloji ve sanayileşme, dünyadaki ekolojik dengeleri alt üst etmiş, ortaya kirlenme, canlı türlerinin kaybolması, enerji kaynaklarının tükenmeye yüz tutması, kullanılabilir tarım alanlarının azalması, nükleer tehlike, hızlı nüfus artışı gibi dev sorunlar çıkarmıştır. Önlemler alınmadığı taktirde dünya bir felakete doğru sürüklenmektedir.

Dünya Ölçeğindeki Çevre Problemleri ve Çözüm Yolları

Ekolojik yaklaşım, tüm bu keşiflerini ve insanlık için uyarıcı görevini dünyaya farklı bir şekilde bakabilmesi nedeniyle yapabildi. Ekolojik yaklaşımın farklı bakışının temelinde bütünsellik bulunmaktadır. Bütünsellik, tüm alemi bir bütünün parçaları olarak kavramayı gerektirir. Üstelik bu bütün de, her parçanın işleyişi ötekilerini etkilediği halde parçaların toplamına eşit değildir.

Araştırmacılar ve düşünürler, bütünsel düşüncenin İslâm ve diğer Doğu dinlerinde belirgin olarak bulunduğu kanaatindedir. Bu nedenle gerek ekoloğlarda gerekse çevre korumacılarında Doğu düşüncesine ağırlık veren bir tarza rastlanıyor.

İslam dininin kutsal kitabı Kur'an-ı Kerim'de ve Tasavvuf başta olmak üzere birçok İslâm düşünce ekolünde, bütünsel düşünce ağırlığını hissettirir. Zaten bilindiği gibi Tasavvuf düşüncesi, varlığın birliği ilkesine dayalıdır. Tüm varlık alemini birbirini etkileyen bir bütün olarak görünce çok tabii bir şekilde, bunu tüm alemi, tüm canlıları sevmek ve korumak fikri izleyecektir. Yine İslâm dini, başta kutsal kitabı olmak üzere, bugün çevre korumacı diye yorumlanabilecek birçok fikri bağrında taşımaktadır. Bu konu, ebeveynlere ve çevreyi korumaya yönelik resmî ve gönüllü kuruluşlara, çocukların çevre bilincini artırmalarında dini eğitimle çevre eğitimi birleştirme fırsatı verdiği için önemlidir.

İslâm dininin çevreye bakışında köşe taşı niteliği taşıyan bazı noktaları buraya alarak, çocuklarına böyle bir eğitim vermeyi düşünen

ebeveynlere ve kuruluşlara bir fikir vermek istiyoruz:

Öncelikle İslâm dini, alemdeki bütün canlı ve cansız varlıkları en derin anlamda müslüman olarak görmektedir. İnsanı diğer varlıklardan ayıran, özgür seçim yapabilme hakkıdır. Bu hakkı, onu aynı zamanda diğer varlıklardan üstün kılar. Yine İslâm dinine göre, insanla alem arasında çok büyük bir benzerlik vardır. İnsan küçük alem, alem büyük insandır. Bu bakış insanın tabiatla uyumunun bozulmaması, ona saygı göstermesi için bir temeldir. İslâm dininin anahtarlarından olan ayet kavramının bir anlamı da, tabiatın kendisidir. Yani tabiatın işlevi, bir bakıma Kur'an-ı Kerim'in işlevi gibidir. Tabiatı bir kutsal kitap gibi okuyup anlamaya çalışmanın yerine ona zarar vermek, diğer dinler gibi İslâm dinine de aykırıdır. Tüm bunların ötesinde, İslâm dininin çevreci bakışla en çok uyuşma gösterdiği nokta, insanı tüketiminde dizginleyen, nimetlerin israf edilmemesi anlayışıdır.

Ekolojik bakış, yalnızca alemi değil, problemleri de bir bütün içinde, birbirine bağlı olarak görür. Tabiatdaki parçaların tek tek nasıl işlediklerini değil, parçaların birbiriyle ilişkilerine bakar. Örneğin, DDT'nin yalnızca haşereleri öldürüp öldürmediğine bakmakla yetinmez onun aynı zamanda diğer canlılara nasıl bir etki yaptığını, kullanımdan sonra tabiatın neresinde biriktiğini ve bunun sonuçlarını da inceler. Çünkü sistemin bir parçası değiştiğinde, onunla belli bağlantıları olan diğer parçalar ve dolayısıyla bütün de değişecektir.

Ekolojinin problemlere bakışına, genellikle anlaşılır olması amacıyla Anadolu'daki buğday-fare-yılan sistemi örnek verilir. Yılanları yok etme mücadelesine girişmeden önce, bu sistemde belli bir denge bulunmaktaydı. Yılanlar öldürülüp yok edilince dengeler bo-

zuldu; Yılanlardan kurtulan fareler buğday tarlalarına saldırıya geçtiler. Sistem kendi kurallarına göre sessiz sedasız çalışırken, orada bir parçanın, örneğimizde yılanın rolü dışardan kolayca hissedilmez. Ama o parça bozulduğunda ve çıkartıldığında eksikliğini hemen anlarız. Bu durum biraz da, bedenimizle hastalıklar arasındaki ilişkiye benzer. Beden sistemimiz bir saat gibi sağlıklı bir şekilde çalışırken, bütün beden sistemini hissetmeyiz. Onun için de çoğu zaman bedenimizin kıymetini bilmeyiz. Ama ne zaman bedenimizde işler yolunda gitmese, hastalık belirtileri ortaya çıkmaya başlasa, bedenimizi ve hastalanan organımızı hemen hissederek, değerini anlarız. Çoğu kez de kendi kedimizi emanete ihanet etmekle, nankörlükle suçlarız. Ekolojik bakışa göre tabiat da beden gibi bir sistemdir.

Tabiatı bir sistem olarak ele alan ekolojik yaklaşımın, çevre problemlerine olduğu kadar bu problemlerin çözümlerine bakışı da oldukça farklıdır. Problemleri tek tek değil, birbirine bağlı bir bütünün içinde ele alır. Ekolojinin problemlere getirdiği çözümler, bütünselliğinin yanında uzun vadeli. Çevre problemlerine kısa vadeli, geçici çözümler bulmak, ağrının nedenini araştırmaksızın aspirinle geçiştirmeye çalışmak gibidir. Aspirin, ağrıyı bir süre dindirebilir ama örneğin ağrının nedeni kanser gibi süratle tedbir alınması gereken öldürücü bir hastalıksa, aspirin, yol açtığı zaman kayıpla fayda yerine zarar vermiş olabilir. Maalesef , dünya ölçeğindeki dev çevre problemleri, tıbbî hastalıkların içinde en çok kanseri andırmaktadır.

Dünyayı bekleyen çevre felaketlerinin önüne geçmek, geleceği olumlu yönde değiştirmek fikri, başlangıçta yalnızca bir grup insanın düşüncesi ve çabası iken, bu gün hemen herkes tehlikenin bilincindedir. Özellikle son on yılda bu konuda faaliyet gösteren bir çok

resmi ve gönüllü kuruluş oluşturulmuş, yoğun faaliyetler ve önleme çalışmaları yapılmıştır. Ülkemizde de 1982 Anayasası'nda ilk kez çevre ile ilgili bir hüküm konulmuştur. Bu anayasa dünyadaki gelişmelere paralel olarak 'çevre hakkı'nı bir insan hakkı olarak kabul etmiş ve anayasal güvence altına almıştır. Anayasadaki bu çağdaş düzenlemeyi 1983 yılında çıkarılan Çevre Kanunu, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ve Boğaziçi Kanunu izlemiştir. Ülkemizdeki çevre duyarlılığının en sevindirici işaretlerinden biri de, çok kısa bir süre önce Çevre Bakanlığının kurulmuş olmasıdır. Ancak her ne kadar ülkemizdeki gönüllü kuruluşların reddedilemeyecek katkıları olsa da, ülkemizde yapılanlar henüz büyük ölçüde yalnızca hukukî düzenlemelerdir. Çevre sorunlarında halkın katkısı, yardımı ve hatta aşağıdan baskısı olmadan çözümler bulmak imkansızdır. Ailemizin başına bir bela geldiğinde nasıl kolayca bir araya gelip mücadele edebiliyorsak, dünyamızı bekleyen tehlikeler karşısında da insanlık ailesinin bir üyesi olarak bir araya gelmeli, birbirimize yardım etmeliyiz. Aslında oluşacak bir çevre felaketinde, başkalarının başına bile gelse, her zaman bizim de mağdur olma ihtimalimiz vardır. Çernobil faciası bunun en açık örneğidir.

Dünya ölçeğindeki çevre sorunları konusunda bütün yapılanlar, son tahlilde çocuklarımız içindir. Çünkü bu konuda yapılanlar, çocuklarımıza bırakılacak dünya mirasının ne olacağını belirleyecektir. Çevre konusundaki duyarlılığımızın ve bu alanda gösterdiğimiz faaliyetlerin yanında, doğrudan doğruya çocuklarımızda bir çevre bilinci oluşturmak ve muhtemel çevre tehlikelerinden korunmak için önlemler almak da yapmamız gereken işler arasındadır. Zaten çocuklar, ebeveynlerin çevre konusundaki ihmal ve suistimallerini hemen farkedebilecek kadar uyanıktırlar. Dünya çocukları ve ülkemizin çocukları bu güne kadar daha güvenli, temiz ve yaşanabilir bir çevre için gösterilen çabalarda hiç de yetişkinlerin gerisinde

kalmamışlardır.

İnsanlığın ve diğer canlı varlıkların ortak yaşama alanı, evi olan dünyamızın çevresine, çocuklarımızın eğitimlerine katkı olur amacıyla bir kez daha yakından bakalım:

Çevre sorunlarının kökeninde, insanın çevreye hakim olma ve onu sorumsuzca sonuna kadar kullanma tavrının bulunduğu söylenebilir. İnsanın hayatını daha da iyileştirebilmek için çalışmasında ve bunun için çevresinden yararlanmasında anlaşılmayacak ve olumsuz bir yan yoktur. Anlaşılması güç ve olumsuz etkileri olan şey, özellikle teknoloji ve sanayileşme aracılığıyla, tabiatın insana bahsettiklerinin hızlı bir biçimde kısa vadeli çıkarlar uğruna, gelecek nesilleri düşünmeden adeta har vurulup harman savurulması ve bu süreçte meydana gelen kirliliğin tabiatı tahrip ve tehdit etmesidir.

Çevre kirlenmesi, tarihin değişik dönemlerinde, değişik ölçülerde görülmüş fakat teknoloji ve sanayileşme ile birlikte son iki asırdan beri önceki dönemlerle karşılaştırılamayacak boyutlara varmıştır.

• Özellikle sanayi tesislerinden ortaya çıkan atık, kirlenme maddelerinin atmosfere gitmesiyle, toprağın ve suyun asitlenmesine ve sonuçta varlıklarını toprağa ve suya borçlu olan bütün yaratıklara zarar verilmesine yol açan *asit yağmurları* meydana gelmiştir. Asit yağmurları nedeniyle Norveç'te 13000 kilometre karelik bir alandaki bütün göllerde ve Kanada'da birçok gölde artık balık yaşamamaktadır. Asit yağmurlarını oluşturan asit, daha çok kömürü yakıt olarak kullanan sanayi bölgelerinden yayılan kükürt dioksitten ve otomobillerden ortaya çıkan azot oksit gazlarından kaynaklanmaktadır. Son zamanlarda asit yağmurlarından ayrı olarak, havada

taşınan ağır metal zerrecikleri, PCB, dioksin gibi insan yapımı kirleticilerin topluca etkisi toksik yağmur diye adlandırılmaktadır. Toksik yağmurlar özellikle ağaç zehirlenmelerine yol açmaktadır. Ülkemiz Türkiye, asit yağmurları ve toksik yağmurlar yönünden şimdilik oldukça şanslı bir konumdadır. Asit yağmurları ancak sınırlı miktarlarda Murgul, Ergani, Yatağan, Elbistan gibi kükürt dioksit üreten sanayilerin bulunduğu kesimlerde görülüyor. Ülkemizin jeolojik yapısının da genellikle asit yağmuruna duyarlı olmaması başka bir şans. Türkiye'de, yağın yağmurlardaki asidi etkisiz kılmak için gerekli olan kireçli kayalar bol miktarda mevcuttur. Şimdi, ülkemizin Allah vergisi şansını, çocuklarımıza layıkıyla emanet etme fırsatına dönüştürüp dönüştürmemek bizim elimizde.

- Çevre kirlenmesinin en vahim etkilerinden birisi, başta tropikal ormanlar olmak üzere ormanların yok olmaya başlamasıdır. Yapılan hesaplamalara göre Brezilya'da her yıl elli milyon dönümlük tropikal orman yok olmakta, bunun sonucunda her yarım saatte bir canlı türü ortadan kaybolmaktadır. Brezilya'daki geniş Amazon ormanlarının dünyamızın adeta akciğeri olduğu göz önüne alındığında, bu ormanların yokolmasının dünyada iklim değişikliklerine neden olabileceği ortaya çıkar.

- Sanayileşme, tarımda makinalaşma, artan otomobil sayısı, fazla tüketilen elektrik ve daha birçok şeyin atmosferin ve okyanusların ısınmasına yol açan bir **sera etkisine** neden olduğu; ısınmanın buzulları çözerek denizleri yükselteceği ve birçok verimli kara parçasını sular altında bırakacağı ileri sürülmektedir.

- Başta deodorantlar olmak üzere, modern hayatın bir çok alanında kullanılan CFC (kloroflorokarbon) gazlarının, güneşin zararlı ultraviyole ışınlarının %99'unu emen ozon tabakasını delerek atmos-

ferin daha üst katlarına ulaştıkları saptanmıştır. Ozon tabakasının koruyucu etkisinin ortadan kalkması, deri kanserlerine yol açacağı gibi, bitkilere ve deniz canlılarına da büyük zararlar vereceği tahmin edilmektedir. Birçok ülkede şimdiden CFC gazlarıyla ilgili kısıtlamalar getirilmiştir. Ozon bir atmosfer gazıdır. Normalde nefes aldığımız havada bulunmaz. Yeryüzünden 15 ila 40 km. yukarıdaki atmosferde bulunan ozon gazının güneşten gelen ultraviole (morötesi) ışın dalgalarının fazlasını süzerek, dünyadaki hayatı koruma gibi çok önemli bir fonksiyonu bulunmaktadır. Çünkü morötesi ışınlarda bulunan yüksek enerji, kansere yol açtığı gibi, tüm canlıların hücrelerindeki organik moleküllerin kimyasal bağlarını kırabilecek güçtedir. Bu ise hayatın sonu demektir. Ozon tabakasının dolayısıyla yeryüzündeki hayatın sonunu hazırlayan CFC'ler deodorant gibi sprey tenekelerinde, buzdolaplarında ve plastik köpük yapımında halen yaygın bir şekilde kullanılmaktadır.

• Hava olmadan canlılık mümkün değildir. Ama özellikle büyük şehirlerde taşıt araçlarının, konut ısınmasının ve fabrikaların yaydığı hava kirliliği, insanların ve özellikle çocuklarla hamile kadınların hayatlarını zorlaştırmakta, bazen acı sonuçlar doğurmaktadır. 1952 yılında Londra'da yaşanan bir hava kirliliği olayında 4000 kişi ölmüştür. Hava kirliliği, akciğer kanseri başta olmak üzere birçok hastalığın muhtemel etkeni olarak suçlanmaktadır. Ülkemizde de görüldüğü gibi, hava kirliliğinin zararlı etkilerinden korunmak için, Dünya Sağlık Örgütü'nün rehberliğinde birçok ülkede geniş tedbirler alınmıştır.

• Su, bir başka vazgeçilmez canlılık kaynağıdır. Ayrıca temizlik gibi birçok temel işi de yapar. Ama bu gün yeryüzü sularının önemli bir bölümü kirlilik sorunuyla karşı karşıyadır. Özellikle içme sularının kimyasal artıklardan ve mikroorganizmalardan temizlenmesi için

yapılan girişimlere rağmen, gelişmiş ülkelerde bile zaman zaman içme suyunun sağlıksızlığı ile ilgili yoğun eleştiriler yapılmaktadır. İçme sularında bulunan kurşun fazlası sinir zedelenmeleri ve kansızlık; gübrelerdeki nitratın suya karışmasından kaynaklanan nitrat fazlası çocuklarda methemoglobinemi denilen bir kan hastalığı; içme suyunun berraklığı için konulan fazla alüminyumun erken buna yapma ihtimali söz konusudur. Yeterince temiz olmaması halinde içme suları, birçok hastalık yapıcı mikroorganizmayı ya da zehirli tarım ilacı artıklarını barındırabilir. Yeryüzündeki suların temizliği kadar önemli bir sorun da, israfı bile aşan kötü kullanımdır.

- Deniz kirliliği, deniz canlılarının ve kimi zaman da insanların hayatlarını tehdit eder durumdadır. Tabiatta bir türlü yok olmayan plastik gibi atıklar nedeniyle binlerce deniz kuşu hayatlarını kaybetmiştir. Denizlere sorumsuzca boşaltılan petrol, deniz canlılarını yok etmekle kalmayıp sahilleri de kullanılamaz hale getirmektedir. Denizlere akıtılan kanalizasyonlar ve sanayi atıkları, denizleri pislik ve mikrop yuvasına çevirmektedir.

- Dioksin: Kağıt sanayiindeki üretim süreçlerinden, diğer sanayi atıklarının yakılmasından, taşıtların egzoz dumanlarından, tarım ilaçlarından kaynaklanan ve çeşitli kimyasal reaksiyonlar sonucu ortaya çıkan oldukça zararlı bir suni üründür. Asıl tehlike, çevredeki çeşitli etkileşimlerle dioksinin besin zincirine katılmasıdır. Dünya Sağlık Örgütü 1988 yılında yaptığı bir çalışmada, dioksinin anne sütü de dahil olmak üzere birçok yiyecekte fazla miktarda bulunduğunu göstermiştir. Bu toksik madde, insan ve diğer canlılarda birçok sağlık sorununa yol açmakla suçlanmaktadır. Dioksinde başka, çevreye oldukça zararlı daha birçok kimyasal madde var. Bir envantere göre, 1985'te dünyada ticari olarak kullanılan 63 bin çeşit kimyasal var. Ve bu rakam her yıl bin artarak ilerliyor. Bu de-

mektir ki, çevreye ve insan sağlığına zararlı ya da en azından etkilerinin ne olduğunu bilmediğimiz kimyasal maddelerle kuşatılmış durumdayız. Kimyasal maddeler çoğu kere görünüşte ve kısa vadede insanlığın refahına olumlu katkıları nedeniyle üretiliyorlar ama maalesef çoğu kez, gerçekte ve uzun vadede zararlı oluyorlar. DDT buna güzel bir örnek. Sivrisineklerle ve diğer haşereyle mücadelede DDT o kadar yoğun kullanıldı ki, belki o sıralarda insanlar rahat bir nefes alıp DDT üreten firmalara minnet bildirdiler. Fakat sonradan DDT'nin eko sistemde biriken ve bu arada pekçok canlıya da zararlı etkileri olan bir madde olduğu keşfedildi. Bu keşif yapıldığında ve uzun mücadeleler sonucunda DDT kullanımı yasaklandığında, DDT'ye zaten Brezilya'nın tropikal ormanlarından Antartika'daki penguenlere kadar tüm canlıların dokularında kolayca rastlanır olmuştu. Şimdi dioksin dışında abate, reslin, PCB ve BHL gibi kimyasalları sözümona refahımız adına çevremize dolduruyoruz ve yeni bir DDT felaketi olmaması için giderek dua etmekten başka şansımız kalmıyor.

- Düzensiz ve dengesiz sanayi üretimi, çevreye oldukça zararlı sanayi çöplerinin birikmesine neden olmakta; sanayileşmiş ülkelerdeki kimi üreticiler zararlı çöplerden kurtulmanın bir yolu olarak Üçüncü Dünya Ülkelerinin denizlerine boşaltmak gibi akıl almaz yolları tercih edebilmektedir. Sanayi atıklarının ve çöplerin yol açtığı kirlenmenin, hem çevre sağlığı hem de ekonomi açısından olumsuz etkileri vardır. Sahibi ve piyasa değeri olan malların aksine, temiz hava ve suyun sahibi ve piyasa değeri yoktur. Doğal kaynakların sahibi toplumun kendisidir. Ekonomideki gelişimin kriteri olarak piyasa ekonomisi ilkelerinin uygulanması halinde, hava, toprak ve suyun kirlenmesi ekonomik açıdan kârlı gibi gösterilebilir. Ama doğal kaynaklara gerçek değerini veren, uzun vadeli bir ekonomi anlayışı, hava, toprak ve su kirliliğinin son tahlilde yalnızca

kirleten kişi veya ülkenin değil, tüm dünyanın zararına olacağını kolayca ispat edebilir. Hatta insan dahil canlı nesillerinin geleceğinin ipotek altına alınması gibi sayısal olarak ispatı güç ama apaçık durumlar ortaya çıkabilir.

- Şüphesiz insan ve tabiata verilebilecek en büyük zarar, nükleer tehditten gelmektedir. Aşırı radyasyona muhatap olmanın ilk anda oluşacak öldürücü etkilerinin dışında, çok uzun süre kanser ve doğumsal eksikler gibi etkiler yapacağı, trajik Hiroşima felaketinden bu yana çok iyi bilinmektedir. Bugün hemen bütün dünyada nükleer gücün enerji şeklinde kullanımı büyük tartışmalar yaratmaktadır. Nükleer reaktörler, kimi bilim adamları ve yöneticiler tarafından oldukça güvenilir, ucuz ve emniyetli bir enerji ürettiği için savunmakta; petrol gibi yenilenemez enerji kaynaklarının tükenmesi ihtimalinin yarattığı enerji bunalımına bir çözüm olarak sunulmaktadır. Oysa birçok kimse, acı Hiroşima tecrübesinin hâlâ geçmeyen kötü etkilerinden, güvenilir olduğu söylenen nükleer reaktörlerde Three Mile Island, Windscale ve son olarak Çernobil nükleer reaktörlerinde olduğu gibi kazalar olabileceğinden yola çıkarak, enerji bunalımına bu türden çözümler bulunmasına karşı çıkmaktadırlar. Her iki tarafın da haklı iddialar öne sürdüğü bu tartışmalar, daha uzun süre bitmeyecek gibi görünmektedir; ancak nükleer enerji tartışmasının bütün insanlığın gözleri önüne serdiği tartışmasız gerçek, yenilenemez enerji kaynaklarına dayanmanın kesin bir enerji bunalımına yol açacağı gerçeğidir. Son iki asırda ortaya çıkan, çevre kirlenmesinin yol açtığı sorunlarla ve dünyamızın çevresinde görünen pek iç açıcı olmayan manzarayla ilgili daha birçok şey söylenbilir. Kaldı ki çevre sorunları, çevre kirliliğiyle sınırlı değildir.

Her ne kadar çevre olarak dünyamızda manzara pek iç açıcı olmasa bile, çocuklarımızın geleceği adına umutlanmamız için pek çok

neden var: Her şeyden önce, daha birkaç on yıl evvel, soruna bir avuç insan sahip çıkarken, özellikle son on yıldan beri başta Birleşmiş Milletler olmak üzere, bütün milletlerarası kuruluşlar sorunun farkındadır. Basın ve yayın organları, çevre hakkında çok duyarlı bir yayın anlayışı sürdürmektedir. Hemen herkes dünya çevresinde işlerin yolunda gitmediği duygusuna sahiptir. Birçok resmi ve gönüllü kuruluş, yoğun çevre korumacı faaliyetler içindedir. Üstelik bu faaliyetler giderek artmaktadır. Yükselen çevre bilinci ve alınan hukuki tedbirler sayesinde sanayi kuruluşları arıtma tesisleri gibi çevreyi koruyan yatırımlara yönelmektedir. Dünya çocukları, çevre korumacı faaliyetler yürütmek için milletlerarası ve ülke seviyelerinde örgütlenmektedir. Türkiye’de çevre bilinci batılı ülkelerdeki kadar yaygınlık kazanmasa bile devlet hiç değilse ilk aşamada konuya yeterince ilgi göstermiş, gerekli hukuki tedbirleri almıştır. Halkın çevre bilinci ve kötü çevreden rahatsızlıkları arttıkça, bu hukuki tedbirlerin daha kolay uygulamaya yansımaları olacaktır. 2872 sayılı Çevre Kanunu’nun ilk maddesinde “BÜTÜN VATANDAŞLARIN ORTAK VARLIĞI OLAN ÇEVRENİN KORUNMASI, İYİLEŞTİRİLMESİ, KIRSAL VE KENTSEL ALANDA ARAZİNİN VE DOĞAL KAYNAKLARIN KORUNMASI; SU, HAVA VE TOPRAK KİRLENMESİNİN ÖNLENMESİ; ÜLKENİN BİTKİ VE HAYVAN VARLIĞI İLE DOĞAL VE TARİHSEL ZENGİNLİKLERİNİN KORUNARAK BUGÜNKÜ VE GELECEK KUŞAKLARA...” şeklinde amaç belirlenmektedir. Türk insanına düşen, kanuni hakkını bilmesi ve bu hakkı kullanabilecek çevre bilincine ulaşmaya çabalamasıdır.

Çocuklarımızın

sağlıklı bir çevrede mutlu bir hayat sürebilmesi için,
bu kitapçık boyunca sıralamaya çaba gösterilen önerilere
şunları ekleyerek bitirmek istiyoruz:

*Özellikle enerjinin ve içme sularının kullanımında,
insanlık ailesinin sorumlu bir üyesi gibi davranarak
israftan kaçınınız.*

*Tabiatın çıkarlarını gözetmen tutumlarınızla,
çocuklarınıza canlı birer örnek olunuz.*

*Çevrenizde gördüğünüz kirlilik örneklerini ve nedenlerini
çocuklarınıza açıkça anlatınız.
Onlarla sık sık çevre kirliliği üzerine
sohbetler yapınız.*

*Çevre kirliliği için alınan tedbirlerin uygulanmasında
yardımcı olunuz. Havayı kirleten dumanlı bir baca,
çevreyi kirleten bir taşıt, çevrenizdeki
deniz, göl ve nehir gibi
sularda yaşayan canlıların başına gelen
bir felaketi gördüğünüzde,
çevreden sorumlu belediye veya
hükümet yetkililerine durumu bildiriniz.*

Yerlere tükürenleri, arabalarından yola yiyecek ve içecek artıkları atanları, sahilleri ve ormanları kirletenleri, tüketici haklarında suistimal yapanları uyarınız.

Lab'sız deterjan ve CFC gazları bulunmayan deodorant gibi çevre dostu ürünleri kullanmaya özen gösteriniz.

Özel otomobilinizi az kullandığınız ölçüde, hem enerji tasarrufuna katkıda bulunacağınızı, hem de havayı daha az kirletmiş olacağınızı aklınızda tutunuz.

Kullandığınız ürünlerin insan ve çevre sağlığına muhtemel etkileri konusunda uyanık olup, uzmanlara danışmaktan kaçınmayınız.

Çocuklarınıza ağaç ve çiçek sevgisi aşılayarak örnek davranışlar gösteriniz.

Ayrıca resmî ve gönüllü kuruluşlarla işbirliği yapılarak, tarımsal üretimde çiftçi aileleri en az sanayi gübresi ve en az su kullanımıyla en yüksek verimin nasıl elde edilebileceğini araştırıp uygulayarak, çevre dostu bir tutum alabilirler.

Hem başta çocuklar olmak üzere insan sağlığının korunması, hem de ekolojik dengeyi bozucu ve giderek etkinlik için daha yüksek dozda bir kullanım gerektiren etkisi nedeniyle, yine çiftçi aileleri tarım ilaçları yerine biyolojik kontrole yönelebilirler.

*Yalnızca enerjinin ve içme sularının kullanımında değil, daha geniş ölçekte tüm kullanım alanlarında israftan kaçınılması gerektiğini somut örneklerle insanlara ve çocuklara anlatınız. Hep tüketime yönelmenin sonucunda, bir gün yenilenebilir kaynakların bile biteceği fikrini yayınız. Doğal kaynakları kullanma ilkimiz **"tüketmeden kullanım"** olmalıdır. Yani tüketilen mutlaka yerine konmalıdır. Örneğin, ormandan ağaç kesildiğinde en az o kadar ağaç dikilmelidir. Köy merasında otlatılan hayvanların sayısı hiçbir zaman meranın taşıma gücünü geçmemelidir. Balıkçılık ve avcılıktan elde edilen ürünler, bu canlıların üreme hızını aşmamalıdır.*

Yenilenemez kaynakların tükenmelerinin önlenmesinde en sağlıklı yollardan birisi ise, çöp ve diğer atıkları geriye kazanmaktır. Yeniden kazanma enerji ihtiyacını azalttığı gibi çevre kirlenmesini de büyük ölçüde önler. Örneğin kağıdı ağaçtan elde etmek yerine çöpteki maddelerden

elde etmek %20 ila %40 oranında enerji tasarrufu sağlamanın yanısıra, hava kirliliğini %74, su kirliliğini %35 oranında azaltır. Ebeveynler, çocuklarına çöp ve diğer atıkların geriye kazanılmasının getirdiği yararları anlatmalı, resmi ve gönüllü kuruluşların bu alandaki çalışmalarına destek olmalıdırlar.

Artık bu gün, insanların birbirlerine nasıl davranıyorlarsa tabiata ve canlılara da aynı şekilde davrandıklarını biliyoruz.

Bu nedenle çevre dostu, "dünya hemşehrisi " çocuklar yetiştirmek istiyorsak, hoşgörülü, birbirine saygılı, başka insanların gelişme potansiyellerinin önüne geçmeyen büyükler olarak, onlara örnek olmaktan başka çaremiz kalmıyor.

Gördüğü her yeni bitki ve hayvan türünü çocuğunuza özellikleriyle ayrıntılı bir şekilde anlatın. Türlerin kaybolmaya, biyolojik zenginliklerin yoksullaşmaya başladığı dünyamızda, anlattıklarınız çocuğunuzun neleri yitirdiğini anlatabilmesine önemli ölçüde katkıda bulunacaktır.

YARARLANILAN KAYNAKLAR:

Families and Friends, Dr. John Pearce, Thorsons, Northampton 1991

The Parent's Green Guide, Brigid McConville, Pandora, London 1990

Ana-baba ve Çocuk, Doç. Dr. Haluk Yavuzer, Remzi Kitabevi, İstanbul 1986

Çevresizsiniz, Deniz Gürsel, İnsan Yayınları, İstanbul 1989

Çevre ve Ekoloji, Mine Kışlalıoğlu, Fikret Berkes, Remzi Kitabevi, İstanbul 1990

AİLE EĞİTİMİ DİZİSİ

7

ÇOCUK VE ÇEVRE

Bu dizi, Aile Araştırma Kurumu'nun
doğrudan doğruya
Türk ailesinin hizmetine sunduğu
çalışmalardan biridir.
Dizde yer alan kitaplar, geçmişimizi,
bugünümüzü ve yarınımızı kuşatan
geniş açılı bir perspektifle hazırlanmıştır.
Çocuk eğitiminin görgü kurallarına,
çalışan annenin sorunlarından
beslenine konularına kadar
aile hayatının
hemen her boyutunu kapsayan bu dizinin
tüm aileler için yararlı bir başvuru kaynağı
olacağına inanıyoruz.

ISBN 975 19 0493 5